

Revista digl noss Sulom

PARADIS



TEMA PRINCIPAL:

Schi manevel ad en oter mond – cun chels pleds less igl turissem attreigls giasts an Surses. Igl paradis ò pero er varts sumbrivantas.

LITTERATURA:

Savens ins ò l'impressiun tgi detta strousch litteratura surmirana. Ena antologia surmirana demossa tgi chegl è betg igl cass. Cuntrari – igl surmiran è retg da texts ed autourAs.

PURTRET:

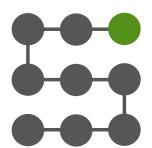
De per de pò ella gustar dalla tschigulatta la pi deliziosa. Igl sies mastier è pero betg adegna en deletg. Jolanda Stgier rachinta dalla sia labour scu pastiziera-confisiera.

«Scazis da tera»

De cun nous en tgit sot la surfatscha

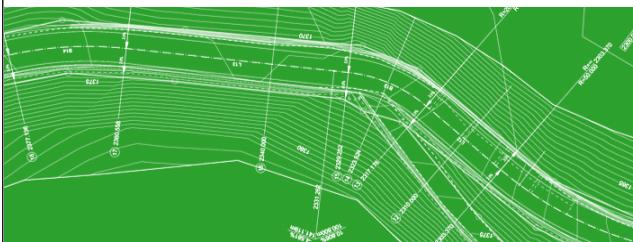
Chest onn è deditgia agls scazis archeologics zuppos. Nous Az anvidagn a tschartger fastezs digl passo.

Daple infurmaziuns sen www.parc-ela.ch/scazisdata



Planisaziun SONDER

biro d'inschignier e da misiraziun



- planisaziun labours da construcziun bassa
- planisaziun da provedimaints d'ava
- differentas labours da misiraziun

Ina cussegliazion cumplessiva a Lai.

Marco Dangel è ses team As cusseglian en connex cun investiziuns e finanziaziuns e cun il provediment e l'administraziun da la facultad. A moda cumpetenta e cumadaivla tar Vus al lieu.



Planisaziun Sonder SA
Veia Davos Clavo 7
7462 Salouf

www.sonder-ing.ch

Telefon +41 (0)81 684 13 31
info@sonder-ing.ch

Visitai nus.
gkb.ch/lenzerheide

 Banca Chantunala
Grischuna

EDITORIAL



Bettina Cadotsch è da Savognin. Ella è stibgia Multimedia Production ed è gugent creativa. Scriver, fotografar e realisar cuntign an tottas furmas totga tigl sies mintgade.

Cura tgi nous vagn decidia davart igl tema principal, era igl mond anc an urden. Nous vagn bagn gia dus onns pandemia da corona, ma la Svizra era sen bunga veia da turnar alla normalitad. Plagn optimissem vagn nous dalla redacziun decidia da far en'ediziun cugl tema paradis. Igl paradis turistic, igl paradis religious, igl paradis lontan. Ensacu vevan nous igl desideri da stgaffeur ensatge bel e positiv.

Cun l'antschatta dalla ghera ainten l'Ucraina, ò igl tgavazzign paradis survagnia ena nova muntada. Diversas dumondas èn sa furmadas: Ègl ansomma legitim da screiver digl paradis, sch'igl ò li schi manevel ena ghera sgarschevla? Duessan unfants dallas nossas vals malager igl sies paradis, cura tgi unfants dalla madema vigliadetna on da fugeir e tameir per lour veta? Ischan nous dasperas cun igl tema paradis da chegl tgi la gliout ligess gugent aint igl Sulom? Igl èn dumondas pasantas, dumondas eticas, dumondas allas qualas i na dat nigna rasposta absoluta.

Alla finala vagn nous decidia da mantigneir igl tema. Igl è sgarschevel tge tgi capeta igl mument segl mond. Ma nous dastgagn er betg ans lascher demoralisar da chegl cumplettamaintg. Igl è impurtant tgi nous ans infurman ed angaschan, ma igl è er dretg e bung, tgi amprovan da veiver anavant – schi

normal scu pussebel. En congedi ainten en paradis fò er bagn alla nossa psica. Nous ischan gio confruntadas de per de cun maletgs e novitads tgi comovan, tgi fon mal ed ans fon en tant er impussantas.

Forsa tgi la ghera ainten l'Ucraina ans ò musso puspe tge tgi en paradis monta. En paradis stò betg esser palmas, Maledivas u en li, noua tgi corra latg e mêl. En paradis pò er esser en li cun en tetg sur igl tgea, damagler, ava ed ena famiglia. Forsa tgi la ghera ò er musso, tge cletg tgi nous vagn, dad esser naschias an Svizra, ena tera libra e sieira.

*Surses, sen nossa cart'angal en stretg
ma stretg dad ôr! –
Te bel curtign da Dia,
cun tias saletschas tot an en barnia, –
ò tia belezz'anc nign poet ancletg? –*

Pader Alexander Lozza

Igl paradis da vacanzas, igl paradis d'insects u igl paradis religious. Tot ò plaz ainten la Revista digl noss Sulom. En focus spezial dagn nous er agl paradis litterar. Pacs da nous èn pertscherts dalla retgezza litterara tgi è da cattar sen igls regals da codeschs. L'antologia surmirana duess purtar chels scazis alla gleisch.

Ma scu adegna porscha la Revista digl noss Sulom ensatge per mintgign. Pigls amatours e las amatouras da tschigulatta porscha chella ediziun en delelg spezial. En recept dad ena donna giovna tgi è circumdada de per de da tschigulatta la pi gustousa.

Nous Az giavischagn ena bunga lectura e speragn, tgi possas liger chella Revista digl noss Sulom aint igl Voss paradis personal.

B. Cad

Pader Alexander Lozza descreiva ainten chella poesia igl sentimaint tg'ia va ainten me. Tge privilegi tgi nous vagn, dad esser datgesa aint igl Grischun, ainten vals rumantschas, aint igl mies cass Surses. Igl mies datgesa. Igl mies paradis.

Ainten la «Revista digl noss Sulom» lagn nous far plaz a divers meinis davart igl paradis. Nous lagn contemplar igl tgavazzign «paradis» da differentas perspectivas e laschagn neir a pled la gliout.

Proxima ediziun

Tgi tgi ò gost da contribuir an ena furma u l'otra è adegna bagnnia.

Contact: info@sulom.ch

Apoteca Son Mitgel

Daniel Merz, apotecher



- » Cunsegliaziun cumpetenta per
- » problems da sanadad
- » Grond sortimaint da masdegnas
- » effectuousas
- » Omeopatia
- » Ervas medicinalas
- » Spezialitads dalla tga
- » Cosmetica
- » Furniziun an tgesa
- » Sarvetsch d'urgenza



7460 Savognin

telefon 081 684 18 46
www.apotheke-savognin.ch



la sung cò per Vous!

Romeo Wasescha, cunsiglieder da sieranzas e provedimaint
T 081 650 02 15, M 079 639 89 39, romeo.wasescha@mobilier.ch

Generalagentur Chur
Urs Fetz

Büro Savognin
Veia Naloz 22
7460 Savognin
chur@mobilier.ch
mobilier.ch/chur

la Mobiliar

000911

CUNTIGN

EDITORIAL	3
URGC	6
PARADIS	
Surses - en paradis muntagnard	8
Aint igl mies paradis dattigl trottuars	12
Parc Ela - en paradis d'insects anmez igl Grischun	16
LITTERATURA	
Amprema antologa surmirana	19
Dumondas a Linard Candreia - autour dall'antologa surmirana	20
Surasontga - en exaimpel	20
100 onns Peder Cadotsch - La vendita digl Paradis	22
Igl unfant - poesia da Romeo Wasescha	25
IER ED OZ	
Paradis - En pled sen viadi tras taimp e spazi	26
la ed igl «Paradis»	28
FAMIGLIA	
Robinson vign sbandagea digl paradis litterar	30
Concurrenza	32
AN TGADAFI	
La cucagna - magler totta de angal digl bung	34
Tera dalla cucagna - poesia da Gierina Michael	35
En recept dalla cucagna	36
TEI & JOU	
Texts e poesias da scularas e sculars sutsilvans	38
Utscheals digl paradis	40
PURTRET	
Jolanda Stgier - Ena veta aint igl paradis da tschigulatta	42



IMPRESSUM

REVISTA DIGL NOSS SULOM
ISSN 2297-7120

REDACZIUN

Pia Plaz, Bettina Cadotsch e
Cornelia Candreia, info@sulom.ch

ORGAN ADMINISTRAZIUN
Uniun Rumantscha Grischun Central,
administraziun@sulom.ch

© Copyright, Uniun Rumantscha Grischun Central
Prietsch d'abunamaint CHF 25.50

LECTORAT
Petra Uffer,
Reto Capeder

GRAFICA
tipic.swiss, Savognin

STAMPA
Wolf Druck AG, Triesen / FL

Cover

Seraina Giovanolli-Trenkwalder
ò igl cletg da pudeir cumbinar las
sias dus passiuns - igl fotografar
e la nateira - cun igl sies mastier
an Surses.



RAPORT ANUAL DA LA URGC 2021

Igl on 2021 e sto sut l'anzena da ligidas. La suprastàンza à stuieu ir a la tscheartga da dus novs suprastànts par la URGC ad egn rapreschantànt digl Grischùn Zentral par la suprastàンza da la Lia Rumantscha. Plenavànt à la co-presidenta Gierina Michael fatg part da la cumisiùn da la tscheartga da candidatas a candidats par igl presidi da la Lia Rumantscha. Nus eassan cuntauntas ca tuti gis posts ân savieu vagnir ocupos da parsùnas c'en fetg interessadas ved igl rumàntschi ad en pruntas da s'angaschar pigl mantegnimaint da quel. Igl Patric Vincenz da Savognin à ramplazo igl Gion Capeder an la suprastàンza da la Lia, la Simona Demarmels e da nov co-presidenta anzemel cun la Gierina Michael ad igl Flavio Guetg e igl noss nov cassier. Cun la Gianna Luzio, c'e vagnida ligida sco co-presidenta da la LR, e la nossa regiùn rapreschantada da maniera cuntevla an la LR. Ella magna anzemel cun Urezza Famos igl presidi da la LR davent da l'antscheata da 2022.

Svagliear a mantaner la schientscha rumàntscha an las nossas vals e egn scopo ca pretenda bleara lavour cun poc suczess. Anzemel cun las promoturas da la LR e'gl pussevel da rivar anavànt, mo deplorablameing me cun pintgs pass.

An Sutselva à'gl do diversas sasidas anzemel cun la nossa promotura Martina Cantieni:

- » cun la suprastàンza da la Muntogna da Schons an conex cun la lescha da lungatgs
- » cugl cunzegl da fundaziùn Tgea da tgànt par sustaner els an l'integraziùn digl rumàntschi an lur program digl on ad an la reclama par lur project

» cugl suprastànt da la Uniùn Sutselva Rumàntscha Gian-Marco Beeli cun la fegnamira d'activar la preschientscha a l'amur pigl rumàntschi an Sutselva antras ocurenzas interessàntas.

Nus vagn sustanieu divers projects finanzialmeing:

- » BeverinInterviews, egn project da Imageria Casper Nicca
- » egn'ediziùn bilingua da Linard Candreia
- » Chanzunettas
- » Calender par mintgagi
- » Dicziunari

Pigl mumaint eassan landervei da preparar lecturas par las scolas surmiranas a sutsilvanas. Igl satracta da translaziùns digl RG an Surmiran (Grànds par pintgs) a digl Surmiran an Sutsilvan (Semperverd). Rapreschantànts da la suprastàンza da la URGC dialogheschan anzemel cun la LR a la URS an tge furma c'egna giaseta an Surmir duess cumparer par pormover igl rumàntschi an la regiùn. Cun l'uniùn da scola da Schons (cugl num Schulverband Schams!) eassan an contact par sensibilisar lur manaders ad igl cunzegl da betga pearder futurs sculars par la scola rumàntscha Donat cun schar ir unfànts, ca vessan tanor lescha dad ir a Ziràn a scoleta rumàntscha, directameing a la scoleta tudestga ad Andeer. Nus gidagn d'organisar egna tarmagliera rumàntscha a Scharons par unfànts da la Tumleastga a da la Mantogna (diaspora) ad eas-san an contact cun la suprastàンza da la Tarmagliera Val Schons par motivar elllas da mnar egna grupa rumàntscha a Donat.

Co-presidentas: Simona Demarmels, Gierina Michael

ulteriors commembres da suprastanza:
Flavio Guetg (cassier), Giulia Riedhauser (actuara), Rico Michael (assessour)

ALLA TSCHERTGA D'EN REGAL PER GIOVEN U VIGL?

En abunamaint dalla
«Revista digl noss Sulom»
fò plascheir a tots e chegl
durant en onn antier.

Dus gedas ad onn (zarcladour e de-cember) tarmattainsa an Voss nom la
«Revista digl noss Sulom» alla persunga
tgi lez far en plascheir.

Per angal CHF 25.50 incl. porto

Texts interessants e
divertents an rumantsch per tot
las generaziuns.

Abune anc oz via

email: administraziun@sulom.ch

talun: Uniu Rumantscha Grischun Central
p. m. Flavio Guetg
Veia Plagnux 2
7460 Savognin



arpagaus

Voss scrinari a Savognin



PURTRET:
De per de po e
tschigualta la
master e pero
letg. Jolanda S
sia labour scu

TEMA PRINCIPAL:
Schi manevol ad en oter mond -
cum chels pleuds less i gl turism
cum cheis pleuds less i gl turism
cum cheis pleuds less i gl turism

LITTERATURA:

Savens ins o l'impression tgi detta
strouch litteratura surmirana
Eina antologia surmirana demossa
tgi chegl e betg igt cas. Contrari
al surmiran è regg da texts ed



SURSES – EN PARADIS MUNTAGNARD

En paradis stò betg consiste da sablung alv, palmas ed ena mar terca. Da chel meini è la directoura digl turissem an Surses, Tanja Amacher. Aint igl discurs rachinta ella digl veiver e luvrar an Surses, davart igl optimar las purscheidas e davart las sfeidas dalla val. Mintga paradis è numnadamaintg imperfetg – er Surses.

Tge è igl voss li preferia da stad an Surses?

Ia va blers plazs preferias. Igl ò cò ena massa bels lis. Durant la staschung morta giolda dad eir sen l'Alp Flex. La quietezza ed igls lais se lò am peglian simplamaintg mint'eda igl flo. La vign pero er gugent sen l'Alp da Tarvisch. Cura tg'ins ò vista libra ed ins vei vers igl lai da Murmarera – chegl è ena vista tg'am peggia igl flo. En ulteriori li, noua tg'ia pas-saint gugent igl mies taimp, è la Val Curtegns ainta Radons – chegl è en li, noua tg'ia ma revign. I dat betg en li explicit, per me dattigl enorm blers bels lis.

Scu directoura digl turissem da Surses – a tge pansez, cura tgi santiz igl tgavazzign paradis?

Ia crei, tgi la Svizra seia gio en paradis. Per me ègl sto pero gio adegna en semi da neir se cò ad abitar. Ia sung carscheida se a Turitg e sung neida 24 onns las fegns d'emda a Savognin. Cugl taimp geva la dumengia seira adegna pi anaveidas an direcciu dalla Bassa. Ossa possa veiver lò, noua tgi oters fon vacanzas – chegl è per me cundiziuns da paradis.

Chegl monta, tgi pansez betg a palmas ed alla mar, schi santiz igl tgavazzign paradis?

Na, naturalmaintg tgi las Maledivas e las Seychellen èn er belas. Ia turn pero adegna puspe gugent e per me ègl propri en fitg grond privilegi da deir, tgi Surses seia igl mies datgesa.

Surses fò reclama cun igl vers «schi manevol ad en oter mond». Tge è damai schi oter a cò?

Igl è betg las muntognas tgi èn otras tgi se Laax, a Berna u aint igl Valais. Igl è pero schi manevel ad en oter mond, cura tg'ins cumpareglia per exaimpel cun igl cantun da Turitg. Cura tg'ins vign or digl tunnel da Ses e se digl stiert da Burvagn, alloura ins vei la val e vign lez mu-ment scu ainten en oter mond. Ins vo davent dalla hectica da Turitg e vign se cò ainten ena bela cuntrada e quietezza.

Mintga paradis ò pero er en revers dalla medaglia. Scu vei chel or an Surses?

Chegl è nign misteri – nous saves- san duvrar anc dus treis bungs e pi gronds hotels. Nous vagn piglia siva igls davos onns ainten la gastronomia, ma igl ò anc potenzial.

Igl stradung da Savognin è tenor igl mies meinì er ena macla. El anveida simplamaintg betg da farmar cugl auto, cura tg'ins passa. Cura tgi la gliout è numnadamaintg eneda cò, alloura èn tots incantos. Chella experientscha vaia fatg gio savens cun ameis tgi èn nias d'anviern sen pista u da stad a viandar. Pero, cura tg'ins passa cugl auto tras vischanca, schi ègl chegl simplamaintg ena sgarschour.



Tge fiss la schliaziun?

Chegl è politica. Ins so betg deir alla gliout da dar calour allas tgesas ed allas fatschedas, per tgi veia or pi cultivo e curtaschevel. I dess la varianta da far ensatge scu a Riom tar la tgesa viglia communalia cun las tapetas. I duvress simplamaintg ensatge bel, en teirasguard. Ins savess far tgossas pi grondas, ma er pi pitschnas, tgi migliuressan la situaziun, da chegl sunga persvadeida.

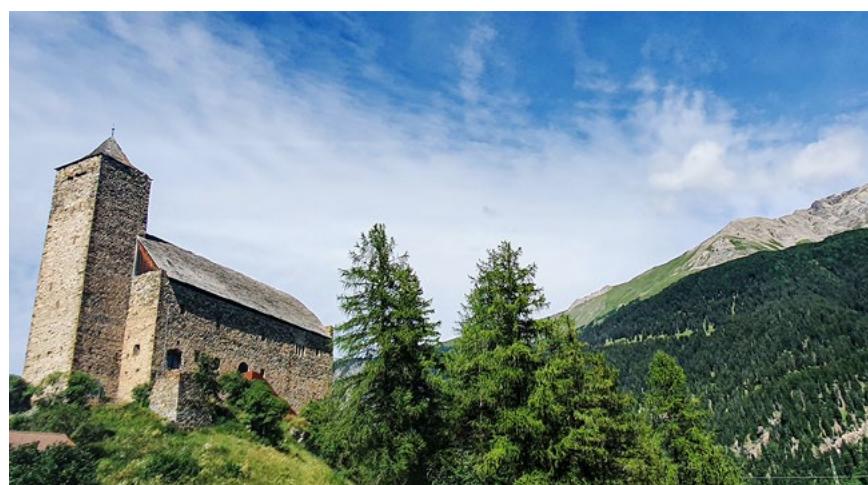
Per tge grondas sfeidas ò la regiun da batter?

Tanja Amacher è siva digl onn 2015 directoura digl turissem an Surses. Ella abitescha a Cunter e passainta igl sies taimp liber fitg gugent cun igl sies tgaval.

Scu gio detg ainten la hotellareia e la gastronomia vainsa propri anc potenzial. Forsa tgi a Savognin vainsa eneda pi grondas sfeidas perveia digl clima e l'otezza sur mar. Cò metta en segn da dumonda, ia sung nigna experta. Per cletg vainsa er anc Beiva, tgi è sen 1800 meters sur mar pi sieir. I dess er la pussebladad d'angrondaneir chel territori da skis.

I vign betg angal vivia aint igl paradis, mabagn er luvro. Ins dei gio adegna tgi seia bel da luvrar lò, noua tgi oters fon vacanzas. Cattar gliout per las plazzas è pero betg simpel. Tge èn igls muteivs?

Ainten la gastronomia ed ainten la hotellareia, ò la gliout franc sa laschea rescolar durant la crisa da corona. Pinavant ò la gliout igl sentimaint, tgi chegl seia mastiers da pacà valeta. An Italgia èn igls cameriers adegna fitg loschs – tar nous betg. Chegl è per franc en crap da scarpitsch, tgi vessan da surmuntar.



Igl casti da Riom è eyna dallas attracziuns turisticas

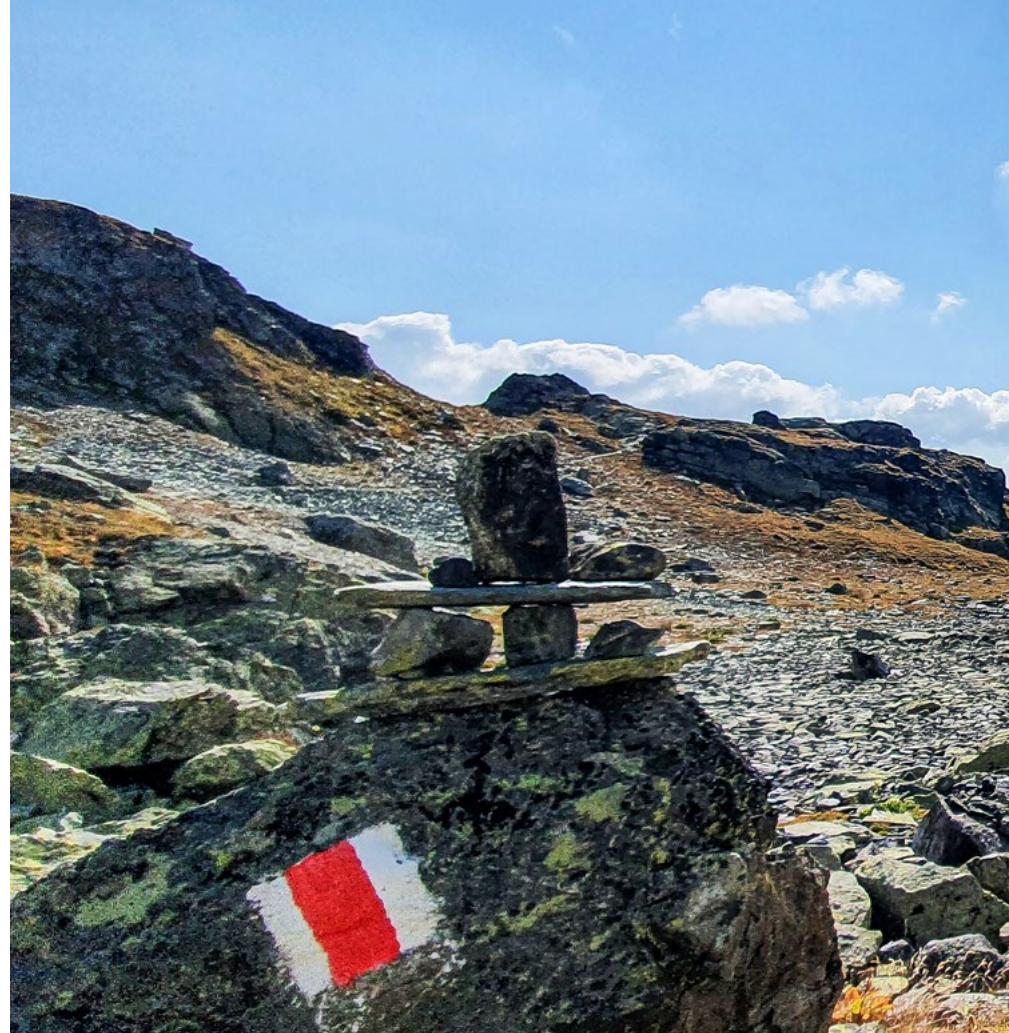
Viandar tar egn digls lais alpins è en'ulterioura attracziun turistica.

Pinavant ègl en mastier strantg e surtot ainten las muntognas ò la gliout spetgas falladas. Ia vei chegl tar igls ampluias dalla Bassa tgi nous angaschagn. Ia dumond mintgamai schi seian pertscherts, tge tgi monta, da veiver ainten las muntognas. I porta navot schi am deian, tgi geian gugent sen pista u gugent a viandar. La staschung morta è lunga ed alloura marschigl ansomma navot e chegl è ena sfeida, surtot per gliout giovna.

Dagn en sguard aint igl futur. Noua vasez potenzial tar las purscheidias turisticas?

Ia crei, tgi nous vegian fitg bleras purscheidias. Nous vagn bungas veias per viandar, nous vagn igl lai, nous vagn las pendicularas. Nous vagn ossa er chel plan da master pertutgont igl bike, lò ampruainsa d'integrar l'antiera val e d'angrondaneir igl domber digls tratgs da bike. Chegl davent da Beiva anfignen an Nagiadegna. Er chegl tgi pertotga la cultura, vagn nous da porscher diversas tgossas. Per exaimpel igl «Hall im Stall», ma er Giovanni Netzer cun Origen magna blera gliout ainten la val.

Bike davainta adegna pi popular. Duess Surses surpiglier mintga trend?



Chegl è nign misteri, tgi eir cun bike è aint igl trend. Ozande von er blers cun velo, tgi fissan mai ias avant onns, cura tgi dava betg anc igls e-bikes. Er ia gess betg cugl bike sen l'Alp Flex, sch'ia vess betg igl mies e-bike. Chegl èn trends tg'ins dastga betg ignorar scu destinaziun turistica.

La nostra pursheidia duess er betg esser ena concurrenza cun Lai e

franc betg ena cupeia. Els èn igls profis, chegl duess er rastar uscheia. I duess pero esser ena cumplettazziu. Cò dattigl per franc tratgs pi simpels, da chels tg'ins pò er far cun la famiglia. Da nov dattigl da stad er ena scola da bike cun en guid, analog alla scola da skis durant igl anviern.

Igl center da Surses è Savognin, er ord vista turistica. Scu ins vot integrar pi fitg las otras vischnancias dalla val?

Ia pains tgi Giovanni Netzer, igl intendant d'Origen, fetscha fitg bler persiva. Chegl ins vei cun las dus vischnancias Riom e Mulegns. Ia sa, igls meinis von dapart, ma sot igl stretg ischan nous antras Origen ancunaschaints e preschaints ainten la pressa mundiala.

Beiva è pitschen, ma enorm ferm ed er fitg impurtant per la nostra val. Sch'ins varda las cefras da pernottaziuns ò Beiva già madem bleras pernottaziuns scu igl rest dalla val.



Las sendas da viandar ston neir mantigneidas.



Ia crei, tgi mintga vischnanca vegia las sias istorgias e vegia da porscher ensatge per indgens e giasts.

Antras corona on blers giasts dalla Svizra scuvert l'atgna tera – surtot igl cantun Grischun ò pudia profitar da chegl. Tge aspectativas vez per la stad 2022? Teirigl la gliout siva da dus onns vacanzas an Svizra puspe aint igl paradis mediterran?

Ia sung precaut-optimistica. Cun la ghera an Ucraina, tgi è fitg manevla, pògl er esser puspe en zichel pi malfranc dad eir pi gliunsch. Ia crei pero, tgi la gliout geia puspe dapple sen viadi, cunchegl tgi vagn la stad passada betg gia bel'ora ed aint igl sid ins ògl dapple garanzeia da bel'ora.

Da tge Az legrez da stad?

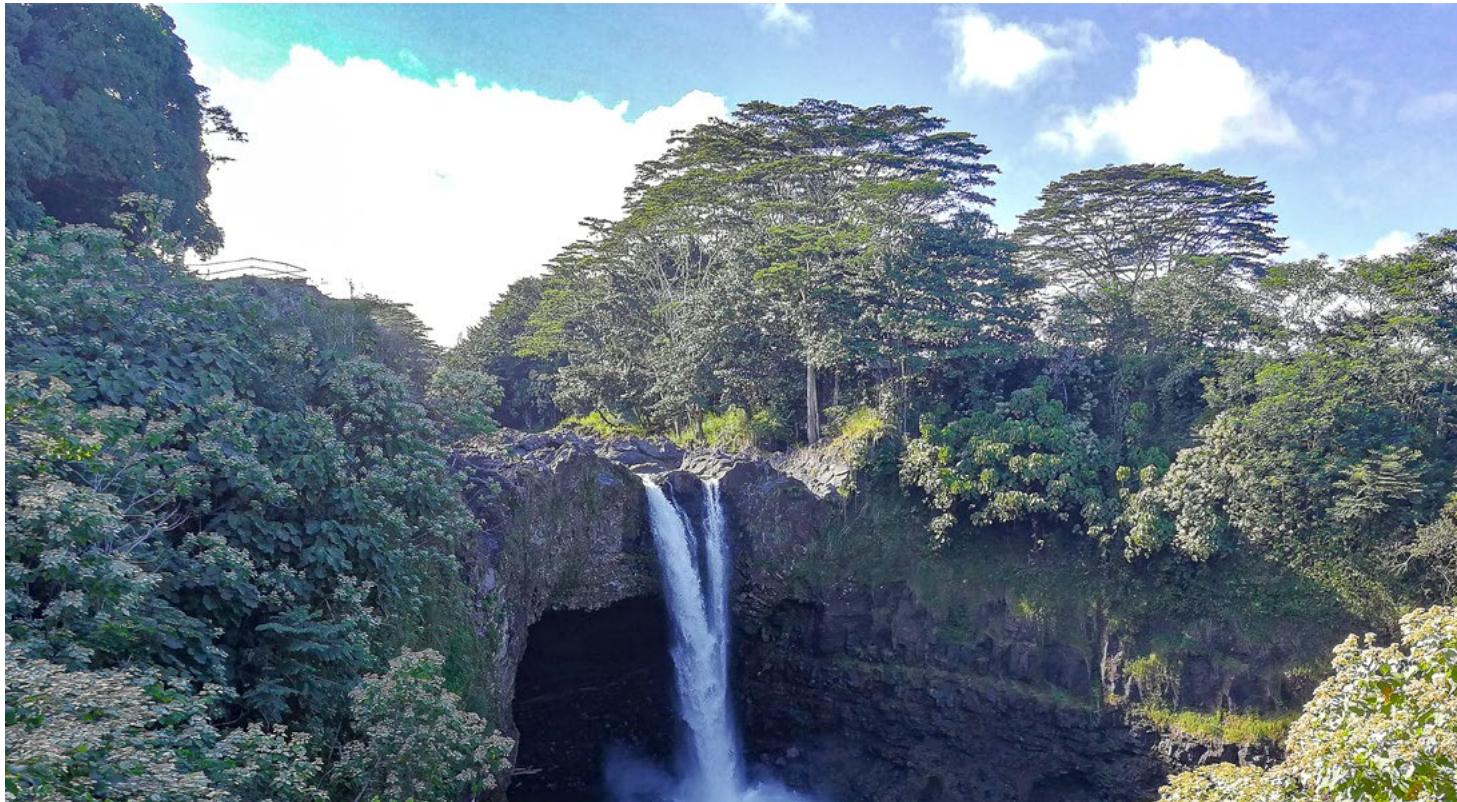
Ia ma legr adegna dalla stad. Chegl è en bellezza taimp, perchegl tg'igls deis èn lungs e perchegl tg'ins pò galdeir per exaimpel la seirasontga



Flours alpinas davant culissa carppousa. Tot las fotografias èn neidas fatgas da Seraina Giovanoli.

cun ena tura da bike ed ena marendà. Persunalmaintg catta la tundeeda dallas nursas adegna en punct culminont. Ia ma legr pero er dalla festa digl lai, la festa digls unfants, la Scuntrada, igl Swiss Irontrail e bler oter – tot tgossas tgi pon puspe aveir li siva da dus onns da corona.

Cun Tanja Amacher ò discurria Bettina Cadotsch



AIN TIGL MIES PARADIS DATTIGL TROTTUARS

d'Angelica Augustin

Igl patratg digl mies viadi ò antschet sainza igl pled paradis. Pero cura tg'ia sung alloura parteida cugl aviun, era igl pled paradis egn digls mies patratgs principals. E chegl saro sto igl problem. la crei tgi schi dat u schi dess ensatge scu en paradis, savess en carstgang angal cattar chel sainza saveir tg'el tschertga igl paradis. Pero ia va nign gost da publitgier en artetgel filosofic. la less rachintar digl mies viadi a Hawaii. Vurdar tge tgi dat.

Ia carez la mar. Ia sa betg, cura tgi chella amour ò antschet, pero ia ma regord betg d'en taimp tg'ia na va betg carezzo la mar. Uscheia painsa gio blers onns tg'ia viglia x-ensacuras abitar en mu-mentign dasper la mar. Na, ia stò formular chegl

oter – chegl vaia pансо, perchegl tgi ossa saia stritgier chel punct dalla mia glista imaginara.

Scu detg, la mar. Igl semi da pudeir abitar eneda en pêr meis dasper la mar, è sa cumulo igls

← Impressiuns digl viadi d'Angelica Augustin

davos onns cugl patratg d'anvernar enda dasper la mar – ia sung stada gio adegna pitost chella dallas tgotschas curtas, tgi chella da schlengias e gants.

Igs davos pêr onns è igl patratg d'anvernar aint igl tgod davanto adegna pi concret ed avant bung en onn vaia alloura savia «Bagn, ossa lessa far chegl: mar, lascher or en anviern, tutti quanti». Ia va antschet a ponderar, noua tg'ia pudess eir e va gia da tottas sorts ideias. Ia va googleo, noua tg'igl è tgod igl december e noua tgi dat nignas zerps e sung ma decideida per Hawaii – la mia tema da zerps è en'otr'istorgia.

Rachintond adegna pi savens agls mies ameis tg'ia geia a Hawaii, vaia gia cugl taimp veapi fitg igl sentimaint «Hei uau Hawaiiiii, chegl stò esser genial». Hawaii è betg angal mar e tgod, scu tgi para seigl lò er tot flot relaxed ed i crescha da totta sort fregta exotica. Ed ea, sch'ia pains ossa anavos, vaia x-ensacuras antschet a duvrar expressiuns scu «paradis» e «tge vot dapple», cura tg'ia rachintava digls mies plans da Hawaii.

Cuncheogl tg'igl semi da pudeir veiver dasper la mar è gio sto talmaintg vigl, vaia antschet ad idealisar Hawaii, cura tg'ia era anc an Svizra. Aint igl mies tgea era chel viadi betg angal eir an vacanzas – na, ia va savia tg'ia geia per treis meis. Uscheia vaia via chegl pitost scu, effectiv abitar e veiver a chel Hawaii e betg angal scu far vacanzas. An chel senn vaia antschet a pansar tgossas scu: «Forsa vivessa pi gugent a Hawaii, forsè ègl lò migler tgi cò an Svizra». Chels patratgs on gia da far en tant cugl fatg, tgi ia va problems cugl sistem, vot deir l'ideia da nescher, correr e mureir e tiers chegl anc lascher anavos ena massa merda. Cun m'infurmar da Hawaii, vaia gia veapi fitg igl sentimaint, tgi la gliout a Hawaii sia en po pi pacifica tg'igls Svizzers.

Scheia ed ossa vaia creia rachinto avonda digl taimp avant igl viadi. Damaï, igl amprem da december 2021 sunga parteida per Hawaii. Igs amprems deis vaia passanto a Honolulu e siva sunga sgulada anavant sen la schi-numnada «insla gronda» da Hawaii (Big Island), noua tg'ia suna rastada, anfignen tg'ia suna turnada an Svizra. L'amprema mesadad digl taimp vaia luvro per dunsagna ed albiert e siva sunga eida a viagier.



Autoura

Angelica Augustin ò 28 onns ed è uriunda da Mon. Ella abitescha e lavoura gugent adegna ensanouas oter, er aint igl exterior. Pero da stad lavoura ella pigl solit agl Lai da Barnagn a Savognin.

Esser dasper la mar igl december cun temperaturas da stad, uau chegl è bagn sto mecta cool. Pero pertge vaia stuia singular dad Oahu (l'insla da Honolulu) sen l'insla gronda? Dalla distanza annò fissigl bagn sto pussebel eir cun la bartga? Uscheia vaia gia

dall'antschatta davent en zichel «sentimaints masdos», damai betg angal «uau Hawaii è super». Pi tard vaia per cass catto chint tgi dat nignas bartgas, percheogl tgi Hawaiian Airlines vottan betg tgi detta bartgas.¹

Ins pudess deir, tg'igl mies siemi da Hawaii seja sto tiztginto dall'antschatta davent – tiztginto dalla realitat. E perfign las tgossas tg'ia veva spitgia, on caschuno per part betg las reacziuns emozionalas tg'ia veva spitgia. Ia veva cartia per exaimpel tgi «piglier pacific» seja ensatge tg'am savess er plascheir. Ed ea ad ena tala cultura totgan forsa er bus tgi vignan mengia tard u ansomma betg. Ia va pero betg savia tgi «piglier pacific» monta er tg'igls bus vignan magari mengia bod u tgi vignan, veian tgi te spetgas e ferman simplamaintg betg. Pero er chegl tg'ins pò spitgier dad ensatgi tgi «peglia pacific», am ò betg propri plaschia. Piglier pacific so muntar per exaimpel, tgi ensatgi seja betg pront dallas ouras tg'ins è sa cunvignia la seira avant. En taimp abitava per exaimpel tar en pêr e gidava nattager e far rughel. Ia va luvro adegna cun la donna, ella leva chegl uscheia. La dumang era ella practicamaintg mai pronta dallas ouras tgi vevans decidia d'antschever. Per me monta chegl esser malsincer e chegl vo betg peregna cun las mias valours. Esser sincer è ensatge digl pi impurtant per me.

Ed ossa pero, belas memorigas! L'insla gronda da Hawaii, noua tg'ia va passanto la gronda part digl taimp, posseda ena nateira enorm bela. Eir a spass tras chels gôts tropics, eir a fiera e mangler bananas, mandarinias, avocados, nouschs da cocos tgi gostan uscheia scu tgi gostan propri, chegl vaia galidia fitg. Ed igl pi bel ègl propri sto la mar e surtot da sfunsar cun bavrola. Ia va anc mai via tants peschs e tantas sorts da peschs. Uau, simplamaintg genial chellas differentas calours, furmas e grondezzas digls peschs. Ia sung propri eida schi savens scu tgi geva a sfunsar

1 Pi bod davogl anc dapple bartgas tranter las inslas da Hawaii. Oz dattigl angal ple bartgas tranter Maui, Lanai e Molokai.



cun bavrola. Dus gedas vaia perfign via ena raia, tottas dus gedas absolutamaintg nunspitgeidamaintg ed antras chegl èn chels muments stos anc bler pi magics. Ad egsna vaia propri savia suandar en dètg mument. Ed eneda sunga perfign ma nudada cun delfins! Uau, chegl è veiramaintg sto egn digls pi bels deis dalla mia veta. Ia era da viadi cun en cumpogn e nous vagn via no dalla riva, scu tgi delfins saglivan or dall'ava. El ò detg tg'el viglia sa nudar anfignen «or lò». Igl era en dètg toc ed ia va detg: «Ma ia sa betg, chegl è schi anor, chegl è noua tg'igls squals èn!». «A tge na na», ogl gia nom. Ia va pondero en pêr secundas e pango «Ia va ossa la caschung da vaseir delfins da manevol – cura vaia anc eneda chella schanza?». Mancumal, nous ischan ans nudos or ed anc pi anor, «Hmm cò erigl circa, u?». Ia va gio pango tg'igls delfins seian svanias e tottanegna saglian circa tschintg delfins angal en pêr meters davant me or dall'ava. «Lò ènigl», vaia sbrigia. Uau, chel sentimaint è veiramaintg sto ensatge totalmaintg nov. E tottanegna: Lò saglian en pêr or dall'ava e tscho! Nous vagn er ampruo adegna da sfunsar igl madem mument scu igls delfins, ma pigl ple erigl schi sperts, tgi nous igls vasevan betg ple

sot l'ava. Pero eneda vaia via circa 15 delfins tgi èn sa nudos directamaintg sot me e chegl en pêr minutus. Ed er siva vaia anc via dus, treis gedas, scu tgi en pêr èn sa nudos sot l'ava. Nous ischan rastos or lò dapple tgi en'oura e perfign cun sa nudar anavos alla riva vainsa via adegna puspe delfins, i parava tgi els ans suondan.

Uscheia vaia pudia passantar fitg bels muments, ma ia va er via tgossas e gia inscunters tg'am on fatg neir tresta u vilada. Ma «c'est la vie» e chegl era atgnamaintg er navot nov per me. Chegl tg'ia veva sotvaleto avant la mia partenza èn stos chels Stadis Unias dall'America. Avant vaia duvro igl pled «tiztginto» – cun chegl manegia surtot chegl tg'ia va tgapia scu cultura u eba nigna cultura digls Stadis Unias, ia era anc mai stada an America. Ia veva bagn santia da blers, tg'igls Americans seian uscheia ed uscheia e fetschan chegl e chegl, pero ia va fadeia cun metter antiers pievels ainten troclas ed uscheia sunga ma messa sen chel viadi cun ena tenuta averta. Igl è pero sto grev da restar averta, perchegl tgi chels stereotips negativs am laschevan betg cumpôss. Ia pudess ossa enumerar diesch tgavazzigns,

Palmas, mar e sablung - per blers igl paradis sen tera

pero dus tanschan per deir chegl tg'ia less deir. Ainten las ples ustareias vign igl damagler sen en plat da plastic, cun cunclieras da plastic ed en magiol da plastic. Americans von cun auto, er sch'igl on dad eir angal 200 meters, uscheia èn igl transport public pero er igls trottuars practicamaintg inexistentes. Ia suna tuttegna eida bler a pe e 90% digl taimp è chegl sto pitost privlous. Tar chels dus puncts ed igl rest digls puncts tg'ia vess pudia enumerar scu detg, vogl ansasez pigl madem: chel pansar da «ia – ossa – bler – bunmartgea - piglier nign risguard». En pansar tgi sa derasa adegna pi fitg er ordvart igls Stadis Unias.

Damai igl mies fazit: Eir an vacanzas a Hawaii – ea, veiver a Hawaii – na angraztg. Pero sch'ia gess anc eneda a Hawaii, gessa cun ena ameia. Uscheia ins è ensatgi per reir digl fatg tg'igls Americans dovran para ena sort tavla da stop avant la dretga tavla da stop per signalisar tgi vigna dalunga ena tavla da stop.

PS: Ia suna turnada an Svizra en meis pi bod tgi planiso.





Maschinas agricolas e tecnica agraria
Construcziuns e labours da metal

SONDER SA

Plaz 1
CH-7458 Mon
Tel.: +41 81 681 17 55
info@sonder-sa.ch

Albulastrasse 144
CH-7473 Alvaneu-Bad
Tel.: +41 81 404 14 14
alvaneu@sonder-sa.ch

WWW.SONDER-SA.CH



Societad da consum Savognin e conturn

- » magliaretschs
- » bavrondas
- » vegns
- » artegels da tigneirtgesa
- » souvenirs

Laden Son Mitgel 081 684 11 86
Laden Grava 081 684 15 05
Laden Salouf 081 684 11 63

www.volg-savognin.ch



AEBI



Garage Jäger Savognin AG
Telefon +41 81 684 23 33
info@garage-jaeger.ch

www.garage-jaeger.ch



Las nossas spezialitads da tga



- rosoli, rötelí
- cosmetica da steilalvas
- tés e vinars
- itg da muntanela
- medicamaints
- cosmetica
- schintgetgs
- tarmagls
- papeteria
- souveniers
- e bler oter daple

www.drogaria.ch



PARC ELA

EN PARADIS

D'INSECTS ANMEZ IGL GRISCHUN

da *Regina Lenz*

translatu da *Cornelia Candreia*

Igl Parc Ela è ena oasa d'insects. Ena terza da tot igls insects ancunaschaints dalla Svizra veivan ainten tal e chegl er schila sia surfatscha è angal en pertschient. Aviouls tagliafiglia, botschets giagls e baus tschecs aritgeschan igl pi grond parc natural dalla Svizra. E per tgi chegl resta er uscheia aint igl futur s'angascha igl Parc Ela ansemen cun la populaziun per igls animaligns fascinonts da seis tgommas.

← avioul tagliafiglia, © Heinz Wiesbauer

Pitschen, divers e cun enorma impurtanza per la nossa survivenza

Vespras tgi mordan, mustgigns mulestous e baus ruschnonts èn betg gist igl pi attractiv per igls ples carstgangs. Las belas pulas ed igls aviouls selvadis on an chella vista bagn en po pi simpel, er schi la gronda part da chels insects èn mianc pertscherts a nous carstgangs. Vez vous savia tgi dat an Svizra var 620 differentas sorts d'aviouls selvadis e tgi tot chellas èn responsablas per l'impollinaziun da tot las plantas tgi creschan tar nous? Utschels, peschs, erizungs e blers oters animals maglian e veivan digls baus, mustgigns, pulas e saleps. Igl noss taratsch è antras igls insects pi fritgevel ed enqualtgi animalign da seis tgommas è en veir erox per igl cumbat cunter parasits. Igl bau da Nossadonna maglia per exaimpel radond 100-150 plugls da figlia an de. Insects èn betg angal enorm divers, els èn er fitg imputants per la nostra survivenza.

Bler spazi da veiver per insects aint igl Parc Ela

Graztga alla topografia varionta ed igls sies biotops resultonts veivan aint igl Parc Ela ena terza digls insects ancunaschaints dalla Svizra. Da chels èn radond 200 insects periclitos. En avioul tagliafiglia (foto 1) fitg periclitio veiva an Svizra angal ple an Val Alvra. Ed an Surses è nia scuvert avant curt en gener da baus anc mai descretg, igl botschign d'esparsetta (foto 2). Chel ins catta sen bleras flours violettas aint igls pros da Surses e da Val Alvra. Gist per chel muteiv pudagn nous numnar igl noss parc natural cun bunga cunsienztga en paradis d'insects.

Per tgi la diveristad digls insects exista anavant, s'angascha l'uniun digl Parc Ela per differents projects d'insects anfignen igl 2024:

» **Nous perscrutagn la convivenza d'aviouls selvadis, pulas e baus**

Scu pudagn nous sustigneir igls insects aint igl parc? Scu è la convivenza d'aviouls selvadis, baus e pulas? Chellas dumondas ampruagn nous da rasponder ansemens cun experts digl uffezi per la nateira ed igl ambiaint. Sen otg pros e pastgiras da Surses vagn nous catto passa 140 sorts aviouls selvadis, radond 35 differentas pulas e dapse tgi 15'000 baus individuals.

» **Nous repartign plachettas per igl curasch dad aveir en iert selvadi**

L'uniun Parc Ela promova la tga-pientscha per ierts e curtigins selvadis e naturals. En zichel disurden sustigna igl veiver digls aviouls selvadis, dallas pulas e digls baus e meida ierts, lobgias e terassas an oasas d'insects. Ena glista da plantas tgi fon nign donn ad insects scu er differents figls d'infurmaziuns porschan a persungas interessadas orientaziun e bleras ideias. Sur-tot persungas cun grond desideri da saveida sustignagn nous gugent cun ena cunsegliazion segl li. Ierts grondiosus cun grond potenzial per flureir e tgi porschan bler spazi da



botschign d'esparsetta, © Daniela Lemp



en'oasa d'insects, © Lorenz Fischer

veiver per insects lagn nous undrar cun ena plachetta speziala.

» **Nous biagiagn activamaintg oasas d'insects**

Tgi tgi so dapse digls insects niro er a s'angasher dapse per igls anima-ligns fascinonts.

Per chel muteiv biagiagn nous a Lantsch en curtgign d'exposiziun d'insects, lagn tschispantar igl «pumprack» a Savognin ed adattagn la tgira digl plaz da golf ad Alvagni Bogn agls noss insects indigen. Uscheia neschan e flureschan novs spazis da veiver per pulas, aviouls selvadis e baus.

» **Nous faschagn art per igl apollo (pula)**

Igl artist Mirko Baselgia stgaffescha a Barvogn ena ovra d'art tgi è an madem mument er en spazi da veiver per igl apollo.

» **Nous mussagn agls scolars, noua tg'igls aviouls selvadis veivan**

Ainten las classas primaras digl Parc Ela vign igl tema digls insects tematiso an scola ed igls unfants pon bia-gier sez ena oasa d'insects.

Geida er te tg'igl parc resta venant ena oasa d'insects

Anc ossa è igl Parc Ela ena oasa d'insects. Pero per tgi chegl resta er uscheia, dovran igls noss insects su-stign. Igl è mianc schi grev: lascher star ena part digl tschispet, ramplazzar igls geranis cun tgaglias selvadias ainten las chistas da flours, metter en bel toc lenn mort ainten iert, aveir igl curasch da betg dismetter plantas setgas u da piglier igl taimp per admirar igls insects sot en microscop. Perchegl, schi ischans sincers, è er ena vespra sot la marella ena veira bellezza.



Autoura

Regina Lenz abitescha an Tumiastga ed è mamma da dus mattignas. Ella è co-administra-toura digl Parc Ela e s'angascha scu biologa per la diversitat d'insects aint igl parc natural. Durant igl sies taimp liber cusa ella fitg gugent vistgadeira per l'antiera famiglia.

AMPREMA ANTOLOGIA SURMIRANA

EN SCAZI LITTERAR

da Pia Plaz

Chest onn duess cumpareir l'amprema part d'ena antologia surmirana. Durant bleras ouras ò igl scribent surmiran Linard Candreia rimno e selecziuno minuziosamaintg texts da prosa surmirana digls davos dus tschentaners. Dasperas texts d'autouras ed autours surmirans igls pi ancunaschaunts ò el er catto l'egn u l'oter scazi litterar.

Tschaffen da screiver

Ins pò dumbrar ve dad en mang igl domber da novs codeschs cumparias an surmiran. I dat angal anc pacs autours ed autours tgi screivan an lour lungatg-mamma. Linard Candreia è egn dad els. Ma chegl era betg adegna uscheia. Durant igls tschentaners passos vivevan varsaquants autours ed er autours surmiranas tgi scrivevan fleissamaintg texts da prosa ed er poesias. Antiers codeschs nivan publitgias e vandias ainten las casadas surmiranas u dalla Bassa. Blers texts cumparian igl amprem aint igl Sulom u savens er ainten las gazzettas rumantschas. L'egn u l'oter autour ò er piglia ainta mang agens daners per publitgier igls sies texts scu codesch.

Manar alla gleisch

Blers da chels codeschs, cumparias an ediziuns pitschnas, èn exausts. Differantas persungas privatas possedan dantant anc tals codeschs. Uscheia ò er Linard Candreia pudia sa basar sen ena gronda collecziun da codeschs e texts surmirans per la sia labour ve dall'antologia. Ena funtanga impurtanta èn er stadas las publicaziuns digl Sulom digls davos 100 onns. Durant igls davos treis

onns ò Candreia sfiglia e sgultro ainten Suloms, codeschs e Paginas da Surmeir viglias scu er ainten las ulterioras publicaziuns rumantschas scu las Anna-las, Litteraturas u la Crestomazia ed er otras publicaziuns cun litteratura surmirana. Igl è sa musso bagnspert tg'igl domber da texts surmirans è bler pi grond tgi spitgia. La litteratura surmirana cuntigna en grond scazi da texts da tot gener.

La raccolta

Cun sfiglier la litteratura surmirana ègl sa musso tgi dovra ena selecziun. Siva dalla collaboraziun tranter Linard Candreia e Renzo Caduff, linguist e docent allas universitads da Friburg e Genevra, èn vanzos alla fegn passa 80 istorias e rachints da radond 64 scribentas e scribents surmirans. Responsabla per l'edizion dalla antologia è Anita Capaul dalla Chasa editura rumantscha. Durant la labour per l'antologia surmirana ègl er sa musso tgi l'integrazion da poesias aint igl madem tom fiss mengia bler. Igl madem vala er per la litteratura contemporana. Perchegl èn tot igls involvos ias d'accord da sa restranscher ainten l'amprema part dall'antologia alla prosa surmirana digl 19 e 20avel tschentaner.

Surpresas

Adega puspe cumparan surpresas. Igli pi vigil documaint digl 1848 descreiva cun gronda tensiun chegl tgi en emigrant da Vaz ò pitia ed observo durant en orcan sen la mar. En oter rachint explitgescha, scu tgi Calonda mars niva practitgia a Stierva la fegn digl 19avel tschentaner. Er chegl tgi en stagiunari, uriund da Sour, ò via a Londra durant l'amprema ghera mundiala fò surstar. Ena scribenta filosofescha davart igl neir vigil. E tgi vess smino tgi existan er rachints da Tolstoi, Lessing ni Bichsel an surmiran? Ni tgi vess cartia tgi dapple tgi en pader caputschign eran catscheders passiuos?

Temas varions

Blers digls autours e dallas autouras surmiranas durant chels tschentaners passos scrivevan durant lour taimp liber. Els vivevan savens an egna dallas vischnancas surmiranas, eran pours, scolasts, donnas da tgesa u vevan magari er ena scolaziun universitara. Igls temas tractos ainten lour texts èn mademamaintg varions. I vign scretg davart igl agen mond puril alpin, dalla tgatscha e la nateira u magari er digl ester e dall'emigraziun. L'antologia renda chint a tot chels temas cun organisar l'antologia an 10 tgapetels. L'ovra da prubabel sur 300 paginas vign anritgeida pinavant cun fotografias viglias, pi novas ed illustraziuns. Mintga tgapetel vign introdutgia cun en input. Pleds e locuziuns pi difficilas vignan explitgeidas an furma d'annotaziuns. Alla fegn dall'antologia cumparan las biografias dallas

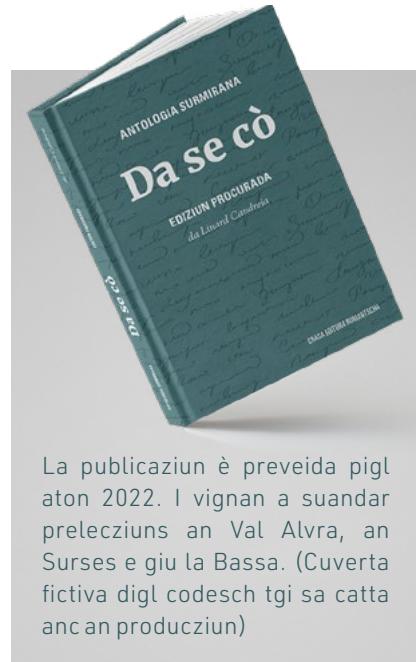
scribentas e digls scribents e la bibliografia.

Igl tgapetels/temas:

1. Praulas, detgas, superstiziuns
2. Digl mond puril-alpin e da midadas
3. Humoristic
4. Observaziuns - reflexiuns (miniaturas)
5. Digl mond religious
6. Tgatscha e nateira
7. Purttrets
8. Dad otras valladas e translaziuns
9. Immigraziun - Emigraziun
10. Aglester

Grond scazi litterar

L'antologia surmirana, tgi duess cumpaireir chest aton, è dapse tgi angal ena rimnada da texts ed infurmaziuns. Ella renda visibel igl grond scazi litterar tgi exista an surmiran. Graztga ad ena documentazion e schelta da texts sa mossigl er tgi las tematicas digls scribents e dallas scribentas surmiranas èn pi vastas tgi smino. Durant la sia labour per l'antologia surmirana ò Linard Candreia pudia far l'egna u l'otra scuverta ord vista linguistica scuer tematica e digl cuntign.



La publicaziun è previda pigl aton 2022. I vignan a suandar prelecziuns an Val Alvra, an Surses e giu la Bassa. (Cuverta fictiva digl codesch tgi sa catta anc an producziun)

DUMONDAS A LINARD CANDREIA DAVART IGL PROJECT «ANTOLOGIA SURMIRANA - DA SE CÒ»

Linard Candreia, cura è nascheida l'ideia d'edeir ena antologia surmirana?

L'ideia am è neida avant circa tsching onns. Ia va antupo adegna puspe preziousas litteraras surmiranas tgi maretan ena reediziun per betg eir an amblidanza.

Cura tgi ischas Az mess alla labour, vez chinto cun ena tala raccolta da texts d'autouras e d'autours surmirans?

Na, tg'igl project pigless ena tala dimensiun vessa betg cartia. Las marveglias ed igl plascheir da scuvreir bels rachints betg schi ancunaschaints, on pero domino da betg lascher loc.

Tge è sto durant la labour igl scazi igl pi custevel tgi vez catto tranter tot las Vossas retschertgas?

Tar mintga tgapetel/tema ògl do per me differents scazis propi fitg

custevels. Ia na less betg numnar cò chels tetels per betg amblidar forsa oters. Tge tgi plai u betg ainten la litteratura, è la finala ensatge fitg persunal.

I dat en pêr noms da scribents surmirans tgi èn franc er oz anc ancunaschaints. Ia pains a pader Alexander Lozza, Gion Peder Thöni u er Peder Cadotsch, igls Uffers, Gion Not Spegnas. Tge noms vessan da neir numnos aint igl madem mument cun chels scribents?

Chella enumeraziun fissi propi da prolungar. An tot cumparan passa 60 autouras ed autours. Surmeir ò er donnas tgi on scretg e screivan cun en fegn sensori. Pansagn angal ad Antonia Sonder, Margarita Uffer, Mila Gschwind-Cotti, Erica Lozza e Maria Barabeau-Poltéra da Nizza/Riom. Igls scribents fitg populars scu per exaimpel Luis Jannutin da Surava/Riom, Gion Antonia Candreia da Stierva u ser Duri



Linard Candreia (*1957), sesent a Laufen BL ed adegna er pi savens ainten la sia patria Stierva. El è autour e deputo digl cantun Basilea-Campagna. Igl mument lavoura el ve dalla «Antologia surmirana» tgi duess cuntigneir perlas litteraras digl passo.

Loza da Murmarera/Salouf ans on regalo documaints da gronda valeta localistorica. E tgi sa regorda

anc dallas persungas barmeiras pac ancunaschaintas tgi on procura mademamaintg per l'egna u l'otra labour litterara? Elisabet Tanno dad Alvaschagn, Mitgel Ragazzi da Casti, Marco Devonas da Riom, Franz Farrér da Stierva, Glezi Antoni Margreth da Vaz ed anc blers oters.

Igl davos onns èn novas publicaziuns surmiranas stadas raras. Chegl è pero betg adegna sto igl cass, scu tgi vez pudia constattar durant las Vossas retschertgas per l'antologia surmirana?

Quasi ena renaschientscha litterara an Surmeir ògl do siva dalla sagonda

ghera mundiala anfignen circa alla sava digl noss tschentaner. Siva ègl nia dètg quiet per ples muteivs.

Ved aton duess compareir l'antologia surmirana tgi sa focussescha sen prosa digl 19 e 20avel tschentaner. Èn chegl stos igls onns grass dalla litteratura surmirana?

Igl ò er do ondas aint igls tschentaners passos. Surtot cun la naschientscha dall'Uniun Rumantscha da Surmeir ed igl organ litterar «Igl noss Sulom» (*1922) ed igl «Calender surmiran» (*1951) ò igl andamaint litterar an Surmeir survagnia ena dinamica positiva e

surtot dapse identificaziun.

Nirogl er a dar eneda ena antologia digl 21avel tschentaner?

La mia speranza è tgi l'antologia surmirana cugl tetel «Da se cò» animescha differentas persungas d'antschever a screiver. Ia ma semtg d'ena renaschientscha litterara surmirana. Ed an en pér onns publitgescha forsa la Chasa editura rumantscha en tom II cugl tetel: «Litteratura surmirana a parteir digl 2000».

Exaimpel scu tgi ena contribuziun ainten l'antologia surmirana pudess vaseir or.

SURASONTGA

da Linard Thomasin

La sumbreiva vign stgeira, pi intensiva ed igl vent dalla pizza sa steira scu en pover murdia, sdratschlia, debel e malsang tras las giassas strètgas dalla vischnanca isolada agl fons dalla val. El sa fetga ve digls mugrigns¹ e cantungs sgurdinos² e maltractos digl traffic digls onns, fò ena curta sustada³ per piglier nova fladada cunter deblezza e stancladad.

Dasper me sesa segl banc da crap davant tga igl mies stimo barba Sep, en om scu ena muntogna cun sandard da tgaval, plagn forza e vigour, en tip muntagnard da pacas parolas, ma d'en caracter fundo e bagn madiro. Igl sies grogn posa ainten la palma-mang sanestra e la dretga sfrouscha igl schanugl dolent⁴, donagea digls strapatschs dalla greva labour purila.

Durant igls meis da navaglia e fardaglia lavoura barba Sep tranter pavlar scu farrer. Igl sies mangs, signias e nudos digls carvungs aint igl barnia e digl fier buglia, èn veritablas tschattas⁵ e dattan sumeglia allas rieischs digls pegns barbous dalla nostra selva montagnarda.

La nostra surasontga è pitost taciturna⁶ e nous ans cuntantagn da curts patratgs e parolas da chegl tgi vo e passa an vischnanca e vallada.

Igl davos viadi fagn stat an iral⁷. Ed er barba Plasch Calger, igl davos rachintader da praulas an verva rumantscha, ò fitto da batter la fotsch. Cuzer e fotsch pendan ossa sen claveglia an clavo sper tga.

Las scalmas on calo da far tgatscha sen mustgigns e surlaschan lour revier agls pacs sgolanotgs.

Linard Thomasin

(1924-2015), da Tinizong, scolast secundar, poet e scribent, collaboratour regular digls organs dall'Uniun Rumantscha da Surmeir, publicaziuns (schelta): La tga agl Crap Isaac (crimi, adattaziun, Igl noss Sulom, 1987), Maletgs fugiteivs (Poesias, Igl noss Sulom, 1986-1991)

- » Surasontga
- » La scuntrada
- » Igl mies fist (tr.)

La notg sa platga tot bufatg ed alla metta segl tettgom da tga e clavo ed ampremas steilas ardan cun flomma da debla gleisch. Alla dretga digl Piz Vadretg cumpara la gigna gurainta⁸.

En frestgign desidero sfugiainta plang a plang caleira e stitgaglia da stad e surteira flour e fastei cun la ruada desiderada.

Er per barba e nev, parders⁹ dalla proxima dumang, ègl taimp dad eir a cuz¹⁰.

Sulom surmiran, 1998

1 Mauerecke

6 tal. taciturno/franz. taciture (wortkarg, schweigsam, einsilbig)

2 da sgurdinar (zerstören)

7 Tenne

3 Halt

8 abnehmender Mond

4 tgi fò dolours

9 Heuer, Mähder

10 eir a durmeir

LA VENDITA DIGL PARADIS

Ena resumaziun da Pia Plaz

Igl onn 1971 publitgescha igl scribent surmiran Peder Cadotsch l'istorgia curta cugl tetel «La fegr digl Paradis». I sa tracta d'en'istorgia fictiva zont critica anvers igl antier svilup turistic e d'immobilias tgi ò li durant igls onns dalla cumparsa dalla istorgia er ainten las nossas valadas muntagnardas.

La fegr digl Paradis

Paradis, uscheia sa nomna la fracziun dalla vischnanca fictiva Narons noua tgi la famiglia d'Urtegl abitescha gio durant ples generaziuns. Igl bab Fluregn veiva ossa cun igl sies fegl Teias e la feglia Manuela ainten la tgesa paterna. Igl fegl Stefan stebgia masdegna all'universitat da Berna e vign angal darar a tgesa.

A caschung digl davos de da studi a Berna accumpognan igls students leur professer sen la viseta regulara ainten la clinica noua tgi scontran ena pazainta viglia. Durant igl discurs tranter professer e pazainta croda igl pled paradis tgi lascha regurdar Stefan d'Urtegl alla sia patria. La pazainta viglia discorrandant d'en oter paradis.

«Igl paradis è igl sulet tg'ans rastaro franc. Igl paradis è la nosa patria. Igl paradis è ensatge stabel e resta adegna bel, tger e garegiabel! – E chegl è bagn ensatge consolont e confurtont per nous vigls.»

A Stefan paran chels pleuds da dasdar la brama vers igl agen Paradis. Ed uscheia anveida el igl sies amei Reto da passantar las vacanzas ainten la sia patria. Igls treis confamigliars a Paradis sa legran zont dalla viseta nunspiteida digl fegl e frar Stefan e digl sies amei Reto Caderas.

Igls giovens gioldan la bela neiv e la vista digl Paradis. Angal la sanadad digl bab Fluregn d'Urtegl disturbua l'idilla. Igl cor digl bab vigl na less betg ple. Ed igl è da tameir tgi mintga de pudess esser igl davos.

Durant las seiras tgi la famiglia ed igl amei sa raduneschan an steiva tgoda digl Paradis, discorran els er dallas pussebladads tgi dess pigl futur digl Paradis. Igls dus students da masdegna vasessan igl potenzial per en sanatori tgi pudess bagn profitar dalla quietezza digl Paradis. Chella ideia amplai agl frar Teias pero ansomma betg. Durant igls davos deis ò el pudia observar ainten la vischnanca da Narons activitads digls omens agl timung. Davos portas saradas vign discurria davart igl futur dalla val. Speculants visetan igl li muntagnard e Teias, igl pour e proxim possessor digl Paradis less far part agls gremis tgi decidan. Alla sia famiglia na tradescha el pero nignas da chellas observaziuns. Durant la discussiun anturn meisa manegia el angal tant:

D'en sanatori segl Paradis u aint igl contourn, profitess la vallada ansomma pac u navot. Ma schi pansez per exaimpel – angal per exaimpel – schi niss fatg ena soptgera da Narons, sur igl Paradis or anfignen segl Piz Alv! Fiss chegl betg ensatge aint igl sarvetsch digl progress e digl bagnstar cumegn?

Talas ideias n'ampliaian agl bab Fluregn pero navot. Ed el manegia angal:

Ia an mintga cass, anfignen tg'ia sung cò, niss mai a cunsanteir ad ena tala profanaziun digl Paradis. Glez è franc!

Igl autour, Peder Cadotsch, preschaina gl lectour ed alla lectoura ena situaziun fitg reala d'ena famiglia tgi veiva ainten li idillic ma tgi fò er patratgs pigl futur. Dantant tg'igl bab vei sezza, tgi la giuventetna duess sez piglier an mang lour veta, less el durant igls sies davos deis veiver an pasch e quietezza segl sies Paradis. Igl students veian lour futur pitost aint igls martgeas gronds e gioldan la quietezza digl Paradis dantant tg'igl pour Teias vei igls dañers e la pussanza tg'igl Paradis pudess render ad el. Ma scu detg tigna Teias igls sies plans per sasez. Igl scribent Peder Cadotsch creescha per chella situaziun tranter igls omens giovens ena bellezza scena. Avant tgi Manuela d'Urtegl vo an tgadafi a parager la tschagna, porta ella las tgertas da jass agls omens e dei:

«Cò vez las tgertas. Ma betg fasche malgist!» Tots reian da cor. Teias d'Urtegl mesda las tgertas, lascha dulzar sies frar Stefan e dat or. Igl students mettan se las tgertas, e mintgign cuntaimpla igl sies gi. Teias d'Urtegl ò en pêr bels tromfs an mang! Ma nign igls vei! –

L'istoria cuntascha scu tgi igl è da spigtier. Reto e Manuela s'inamureschan durant las vacanzas e s'ampurmettan avant tg'igls dus students on da turnar a Berna pigls examens finals. Igl bab Fluregn, igl frar Teias e Manuela restan segl Paradis. En de survign igl bab Fluregn viseta digl mastral da Narons. Chel preschaina plans per ena soptgera sur igl Paradis

ve. Fluregn n'è pero betg pront da vender igl sies tarragn u lubeir l'installaziun d'implants teleferics. Ma scu gio avertia, igls deis da Fluregn èn dumbros. Durant la preparaziun pigls examens finals survignan igls students a Berna l'annunztga anetga tg'igl bab seia mort. Cun la mort digl bab surpeglia igl fegl Teias igl Paradis. La sora Manuela mareida Reto Caderas e parta cun el per la Svizra franzosa, noua tg'el scumainza la sia amprema piazza da medi. Igl frar Stefan cuntascha cugl sies studi da masdeagna agls Stadis Unias dall'America.

Igl turissem d'anviern s'installescha cun grond schlantsch a Narons. Las autoritads èn inclinadas d'acceptar speculants ord speranza da far spert en grond gudogn.

Durant l'amprema viseta digl gioven pêr Manuela e Reto agl Paradis s'accorscha chels las ampremas midadas. Anc sa tractigl angal da profils ed uscheia gioldan igls giovens la neiv frestga:

Scu frezzas sglischan igls treis skiunzs dalla sponda veagiu e svaneschan vers las val. Ainten la neiv pulvrada restan anavos treis fastezs dobels – scu veias e destigns tgi partan digl Paradis per sa sperder aint igl infinit intschert tg'è anzuglia digl spiert modern.

La seira confrutescha Manuela pero igl sies frar Teias e less saveir tge plans tgi detta pigl Paradis. Chel la quietezcha cun pleds ed ampurmischungs tg'igl Paradis vigna a rastar. Ma Manuela n'è betg da calmar.



100 onns Peder Cadotsch

Igl poet e sribent surmiran, Peder Cadotsch, vess festivo igls 30 da matg da chest onn igl sies 100avel anniversari. Forsa tg'el vess scretg anc anfignen igl de dad oz l'egna u l'otra istorgia u poesia per igls lectours e las lectouras dalla Revista digl noss Sulom. Displaschewla-maintg è Peder Cadotsch mort igl onn 2002.

Peder Cadotsch è anc oz egn digls pi ancunaschaints sribents surmirans. Las sias novellas, rachints da viadis u er poesias on amplania differents codeschs. L'egn u l'oter cantadour ò gio gia igls sies pleds an bucca tgi èn davantos musica. Malgro tgi Peder Cadotsch ò via-via blers onns cun la sia famiglia a Lucerna, noua tg'el fascheva da daintist, era la sia patria Savognin an Surses. Lò è el er turno siva dalla sia pensiun ansemen cun la sia consorta Simone.

Las sias ovras èn d'en lungatg fetg, ma fitg exact. El veva en grond dung da tschaffar impressiuns e maletgs an pleds. Igl sies rachints digls sies blers viadis transportan anc oz igl lectour e la lectoura an teras exoticas cun lour savours e tungs autenticis.

L'istoria curta «La fegn digl Paradis» è en mussamaint per chella plema fegna tgi Peder Cadotsch era bung da manar scu pacs oters sribents.

«Ast forsa vandia igl antier Paradis a chels speculants per 20 dinars?»

Ma anc para ella dad esser suletta cun chella tema. Igls onns passan. Manuela e Reto fondan famiglia e turnan pir otg onns pi tard puspe segl Paradis. Gio curt avant Narons vignan els pertscherts dallas grondas midadas dalla patria viglia.

La veia dalla val è neida biageida or ed asfaltada. Ella lubescha agls autists dalla Bassa da rivar a Narons sainza periclitari ni veta ni material. Igl grond plaz tgi niva duvru avant per la fiera d'aton, è surbiagia. En impusant hotel an beton armo – Belavista ò'l nom – sa dolza sen chel li e varda gliunsch vedor dalla val.

Teias, igl frar spetga las sias visetas sen la terrassa digl nov restorant segl Paradis. El sez ò vandia igls davos onns la gronda part dalla sia patria e gudagnea ena massa daners cun sagondas abitaziuns.

Ma la sia viglia tgesa ò el mantignia, scu sch'el vess ensanouas en rest da sentimentalidad. Ella paradescha anc adegna loscha e venerabla segl Paradis, tranter la staziun dalla soptgera ed igl restorant – ainten la sumbreiva digl progress e digl svilup.

Dantant descendan Manuela e Reto cun lour unfants igl auto da posta. Cun sgarschour carschainta contaimplan els las midadas a Narons. Igl pér sa prepara pigl mender durant sa metter sen veia agl Paradis. Rivos agl li renda sulettamaintg la tgesa paterna en tant consolaziun.

Cò, ainten la tgesa paterna, sa santa Manuela pi protegeda da tot las impressiuns tgi l'assaglian.

Er schi Manuela e Reto pon ancleir tgi Teias e chels da Narons lessan promover igl svilup dalla val, ranfatschan els tgi chegl capeta segls costs dalla cuntrada ed per muteivs egoistics.

«Scu Pompeij è svania ainten ena plievgia da fi e lava, uscheia è igl Paradis – igl noss paradis! – svania! El è nianto digl moloch modern, digl svilup materialistic, digl egoissem!»

Ranfatscha Manuela a sies frar Teias la vendita digl Paradis. Ed uscheia concluda igl scribent Peder Cadotsch, la sia istorgia cun lascher igls davos pleds alla sia protagonista Manuela Caderas-d'Urtegl tgi scutigna levet, scu per sasez:

«Per me è chegl la fegn, – la fegn digl mies paradis!»

La fegn digl Paradis è en'istorgia tgi sa lascha transponer egn tar egn agl taimp actual. Er passa tschuncanta onns pi tard ins stò adegna puspe pasar tranter

mantigneir e sviluppar la patria. Peder Cadotsch lascha santeir cleramaintg tg'el vess gugent preservo dapple dalla patria. Ma ainten l'istorgia survign er Teias en tant tgapientscha per igl sies desideri da sa svilupar e profitar. La dumonda è tranter oter tge valeta tg'igl paradis ò per egn e mintgign da nous.

Protagonists:

Fluregn d'Urtegl, pour pensiuno, veiva la sia veta antiera segl Paradis (fracziun dalla vischnanca fictiva Narons)

Teias d'Urtegl, fegl da Fluregn d'Urtegl, pour veiva segl Paradis

Manuela d'Urtegl, feglia da Fluregn d'Urtegl, tgirunza da malsangs, mareida pi tard Reto Caderas, veiva cun la sia famiglia pi tard ainten la Svizra franzosa

Stefan d'Urtegl, fegl da Fluregn d'Urtegl, student da masdeagna, amei cun Reto Caderas, emigrescha siva igl studi all'America digl Nord.

Retò Caderas, student da masdeagna, amei cun Stefan d'Urtegl, mareida pi tard Manuela d'Urtegl e davainta medi agl spital da Losanna.

Funtanga:

La fegn digl Paradis, Igl noss Sulom (1971), p. 96-137

IGL UNFANT

Gl'unfant, igl innocent sincer

Ò nign chitos an sies ager

Fò muvimaints lev scu'na plema

El vei nign prievel, ò betg tema

Stò betg gidar purtar

Igl mintgade, chito, suspeir -

Pero so el cun sies cunfar

Purtar agl tribulo plascheir -

da Romeo Wasescha



Paradis - en pled sen viadi tras taimp e spazi

da Tobias E. Ulbrich

(translato da Rita E. Ulbrich-Cadotsch)



«Adam ed Eva aint igl paradis terrester», pictura an ieli sen teila da Peter Wenzel, 1829. Museum digl Vatican.

Danonder dereiva igl pled paradis?

Paradis u, detg an surmiran, parveis: Ma danonder dereiva chest pled tgi vign applitgia da nous exclusivamaintg an senn positiv per exprimer belezza, armuneia, pasch, quietezza ed oter ple e vign collilia cun ideals tgi paran da betg esser adegna contanschibels aint igl context dalla nossa veta terrestra?

Schi lagn turnar alla funtanga u agl origin da chel pled vainsa da far en lung viadi gliunsch anavos aint igl taimp digl Iran antic u dalla Persia antica, numnadamaintg aint igl taimp tranter igl onn 1200 e 600 a. Cr.: **Pairi-daēza**, scu tgi chel pled tunava aint igl lungatg persic antic, signifitgiva tant scu

ena bastiun, numnadamaintg en li u er ena zona defineida e determinada antras en rampar. Pi tard dantant ena sort parc circumdo d'en rampar.

Scu pled d'amprest cumpara **parádeisos** (*παράδεισος*) aint igl lungatg dalla Grezia antica durant igl taimp digl politicher, general e scribent grec Xenophon (mort ca. 354 a. Cr. a Korinth). Chel pled niva duvra da lez taimp pero exclusivamaintg an senn profan, betg religious e muntava simplamaintg parc u curtgign (iert cun plantas).

Aint igl Veder Testamaint, scretg uriundamaintg an ebraic, cumpara chel pled antic persic **pairi-daæza** enqualgeda scu pled d'amprest **paredes** (پاره) adegna cun la significaziun per «iert» an senn profan.

Ins so damai constatar tg'igl pled, derivant digl Iran antic survign sivamang dapple impurtanza e davainta veapi famigliar er aint igl lungatg grec vigl ed aint igl ebraic.

Siva digl terz tschentaner avant Cristus dattigl igl Veder Testamaint dantant betg angal ple an lungatg ebraic, mabagn er an grec vigl pigl giudassem cun lungatg-mamma grec. Ainten chella versiun greca digl Veder Testamaint, la schinumnona Septuaginta, vign igl pled ebraic «Gan» per «Garten» (Γάρ) translatu an grec cun igl pled parádeisos e survign ena significaziun religiosa. Siva da chel taimp davainta igl term parádeisos, per surmiran parveis u paradis, en pled impurtant; inizialmaintg ainten la cultura digl giudassem, pi tard dantant er per igl cristianissem e pigl islam.

Cun la redacziun digl Nov Testamaint, scretg uriundamaintg an grec vigl, vign per l'amprema geda disfranztgea tranter igl pled parádeisos, davanto ossa ena noziun cun en cuntign mitologic religious, ed igl pled grec *képos* (κῆπος) applitgia scu term per igl pled «iert» cun ena muntada exclusivamaintg profana.

Paradis e Bibla – en pled davanto reflectour per brama universala

Tignond chint digl lung viadi tg'igl pled paradis ò fatg tras taimp, spazi, lungatgs ed ambiants culturals, ins sogl constatar tgi el stat per brama e speranza umana tgi ò commuanto la carstgangadad ainten diversas epochas ed ainten diversas culturas. Rachints e descripziuns provotgeschan maletgs ed imaginaziuns e maletgs vigan ainten en sagond mument descretgs e reflectos danovamaintg an pleuds.

Tenor chegl tgi è nia do anavant da generaziun a generaziun ainten la tradiziun ebraica-cristiana vign paradis interpreto scu confront tranter en li tgi vign descretg dad ena vart

scu en li d'innocenza iniziala ed en li futur, noua tgi saro dall'otra vart pussebel da contanscher danovamaintg innocenza e castadad.

Gio aint igl Veder Testamaint ins cattigl chel confront aint igls amprems tgapetels da Genesis, noua tgi vign descretg igl stgaffimaint dalla tera an 7 deis. Igl è en stgaffimaint d'en mond armonic, aint igl qual ni igls carstgangs ni igls animals sa mazzan l'egn l'oter per sa nutreir e/u surveiver. Tranter oter èn chegl er las cundiziuns tgi lubeschan agl carstgang da sa defineir scu la «carunga» digl stgaffimaint ed an chel senn da riger la nateira.

Chegl tgi para ainten en amprem mument ena retrospectiva sen en mond pers antras ager (putgea) uman sa revelescha, li-giond pi attentamaintg chel text biblic, pitost scu en'utopia. En'utopia stat per bramas e speranzas d'ena generaziun ed exprima indirectamaintg malcuntantienscha davart la realitat. La realitat per igl schinumno pievel da Dia, niva gio digl taimp digl Veder Testamaint betg gist veisa scu paradis ed armoneia. Smanatschas e malsiertads socialas e politicas scu er la ferma speranza e brama siva armuneia tranter igls carstgangs sa reflecteschan adegna puspe ainten diversas visiuns profeticas digl Veder Testamaint. Uscheia colliescha per exaimpel gio igl profet Jesaja ainten egna dallas sias visiuns la situaziun reala digl sies taimp, caracterisada da gheras, malgisteias socialas, corrupziun, etc. cun la speranza e la visiun d'armuneia utopica tranter carstgangs ed animals.

Chegl tgi vign descretg cò an moda fitg simplifitgeida, èn an vardad svilups e process teologics fitg cumplexs.

Aint igl Nov Testamaint perda igl pled paradis la sia impurtanza e vign ramplazzo cun l'expressiun «Reginavel da Dia». La speranza e la brama siva chella utopia, noua tg'igl carstgang pò contanscher danovamaintg innocenza e castadad restan dantant. Cunche gl tgi l'expressiun «Reginavel da Dia» è pitost abstracta cattainsa aint igl Nov Testamaint differentas allegorias tgi amprovan da descrivere l'intenzion da chella expressiun, uscheia per exaimpel chella digl pitschen garnitsch da senav tgi davainta ena gronda planta noua tg'igls utschels digl tschiel cattan cutier e pon veiver – cleramaintg en exaimpel per armuneia paradisica, stgafeida sainza violenza. Jesus ans vot ancurascher da davantar gio durant la nossa veta terrestre novas createiras, createiras tgi ageschan sot igl aspect d'ena nova etica, numnadamaintg l'etica dall'amour proximala. An chel senn ans mossia Jesus tgi saptagan stgaffeir ena sort «Reginavel da Dia» cun cundi-zions paradisicas er aint igl noss mintgade terrester gio avant tgi contanscher igl «Reginavel da Dia» da l'oter mond.

Ia ed igl «Paradis»: Ma scu mai so en iert davantar schi impurtant? – Partratgs persunals.

da Rita E. Ulbrich-Cadotsch



La planta digl Ténéré ainten la Sahara (demolada igl onn 1973 dad en camiunist) era eneda ainten en contourn da 400 kilometers la suelta pussebladad da star en mument a sumbreiva. © Maximilian Bruggmann

Schi ia pains alla derivanza digl pled **paradis**, u an surmiran **parveis**, damai en iert u ena zona circumdada d'en rampar, amprova da m'imaginar, scu tgi en iert da sies taimp saveva aveir en tal effect ed uscheia en'impurtanza da neir cito ainten la Bibla e da survagneir impurtanza an senn religious. Ma TGI concretamaintg veva taragn avonda ed igls meds per aveir en iert angal per belezza? Tgi pudeva sa lubeir da pudeir «tschavattar» prezios taragn e tigneir animals exo-

tics e pavlar els angal per belezza? Gliout cumegna ed ordinaria sieiramaingt betg! Per la gronda part dalla populaziun era taragn fritgevel essenzial ed impurtant per cultivar damagler per la famiglia ed er per la biestga tgi ins veva. Angal gliout privileida pudeva sa lubeir en tal luxus. La gronda part dalla populaziun dantant, veva da luvrar segls camps e gudagner igl sies pang da mintgade «im Schweiße ihres Angesichts». Ena zona recreativa, cun melodias cantadas

da differents utschels, plagn odours da belas flours e da tot las calours (ozande reinvento e commerzialiso per prietschs considerabels scu terapia da calours e d'aroma) tgi faschevan bagn a corp ed orma - chegl era ena pussebladad tgi angal paca gliout fitg bagnstanta veva.

Diversas istorias popularas digl Orient, ma er dalla nostra cultura occidentalala rachintan d'en «iert digl rètg» (er chel circumdo d'en meir!) noua tgi sa manifestan inscunters nunspitgias tranter nateira e carstgang (savens la feglia digl rètg). Savens vignan chels ierts descretgs scu en li misterious cun en'atmosfera magica.

Teras e culturas cun pi gronda prubablada da setgira e mancanza d'ava e frestgezza sa cattan decisamaintg betg ainten chellas condiziuns paradisicas ed oramai, an senn metaforic, ordvart igl rampar. Ainten zonas urbanas cun bler cement, asfalt ed angal pac verd u, scu detg, ainten zonas ruralas cun paca plievgia e blera caleira e setgira so per chel muteiv en simpel banchign sot ena planta davantar anc ozande ena zona cun en microclima ampernevel e recreativ ed an chel senn davantar en pitschen **paradis**. En fatg quasi nunimaginabel per persungas scu ia tgi èn carscheidias se u veivan an teras plagn funtangas cleras e sburflontas, collinas verdas, muntnotas cun tschemas navantadas, glatschers, gôts e lis plagn frestgezza naturala.

Oz savainsa, tgi vivagn scu igls rètgas cun condiziuns paradisicas, pero betg ple simplamaintg sarar igls ìglis davart la realitat ordvart igl rampar! Ma tge resta pigls oters? Angal anc igls leischens pleds da tgi tgi ampurmetta en **paradis** ainten l'oter mond ed ena vaga speranza sen en tal? Tge consolaziun è chegl davart d'ensatgi tgi veiva an abundanza u schizont an surabundanza? Ma scu savessans far per dar a tots en toc **paradis**? Vessan tot igls oters d'aveir tot chegl tgi nous vagn? On tots d'aveir en iert scu la feglia digl rètg? Ia crei propi betg! Per deir la verdad: ansasez tanschessigl per la feglia digl rètg er «angal» en banchign sot ena planta ed igl cletg da pudeir tadlar igl cant d'en utschel tgi sa platga da libra voluntad e ple per cass gist sen en rom da chella e betg d'en'otra planta.

La feglia digl rètg vess pero da saveir, tgi «aveir avonda» tanscha per esser en carstgang ventirevel. An chel senn sunga fermamaintg persvadeida tgi detta per tots avonda sen chest planet ed er tgi nous, aint igl noss **paradis** terrester, veivans gio dadei scu la princessa maldisada aint igl sies bel iert circumdo d'en meir. Nous vessan dantant d'aveir la fegnameira d'ager cun igls noss mangs e cun igl noss intelletg, uscheia tgi fiss pussebel da stgaffeur condiziuns paradisicas er per oters, per igls quals en iert, ena funtanga frestga u er angal en pitschen toc sumbreiva sot ena planta èn anc oz betg daple tgi en desideri u en privilegi irrealisabel.



Rita E. Ulbrich-Cadotsch (55 onns):

Chest onn vignigl 31 onns tg'igl mies om ed ia ischans maridos. Siva tg'igls noss 4 fegls èn carschias e stattan per part gio sen agens peis, lavoura scu scolasta da tudestg per la scola da lungatgs svizra «academia Tessin» ed er per la scola obligatorica digl scalem superior da Camignolo.

Tobias E. Ulbrich (61 onns), predigtant:

Ia va vivia e luvro 15 onns aint igl cantun Grischun (an Surses ed an Nagiadegna Bassa) e siva dalla scasada agl Tessin avant 20 onns veiva cun la mia donna Rita e la nossa famiglia a Novaggio. Ia sung predigtant per igl cumegn-baselgia Sottoceneri. Per la baselgia cantunala digl Tessin sunga sto 13 onns president sinodal.

ROBINSON VIGN SBANDAGEA DIGL PARADIS LITTERAR

da Pia Plaz

La lectura da Robinson sen l'insla lontana è stada durant blers onns egna dallas am-premas lecturas surmiranas per unfants. Agl center dalla lectura stavan las aven-turas digl gioven Robinson. Oz è el sbandagea or dalla retscha da carnetigns dalla Ovra Svizra da Lectura per la Giuventetgna (curt OSL). Igl muteiv per la sbandageda digl carnetign è igl sies lun-gatg discriminond.



Regurdientschas da scola

Quants da nous èn carschias se cun la istorgia da Robinson e Venderde? Saron stadas ples tozzas da scolaras e scolars surmirans. La schelta da carne-tigns d'OSL (Ovra Svizra da Lectura per la Giuventetgna) era stgersa pi bod,

e chella per carnetigns an surmiran anc pi maira. Uscheia ins ligiva gugent las aventure da Robinson, igl giuvenot tg'era sa catto siva d'en naufragi alla riva dad en'insla. Sainza magliaretsch u gaffanaglia veva el stuia surveiver sul sulet, gliunsch davent dalla civili-saziun.

Aventuras inspirontas

Las aventure da Robinson fascinavan igls unfants e l'egn u l'oter varo sa sim-gia d'ena veta sen en'insla lontana. Dan-tant tg'igls egns fissan sa mess gugent sez sen veia ad ena tala aventura, vevan igls oters tema digl nunancunaschaint

← Igl dessegn mossia Robinson alla scuverta da fastezs da magliagliout. Igl illustratour Walter Paget ò creo egn digls dessegs pigl codesch original da Daniel Defoe. (ca. 1894)

tgi ò er spitgia Robinson. Animals privlous e perfign magliagliout. L'aventura era betg adegna legrevla. Sen 24 paginas pudeva igl lectour e la lectoura accumpagner Robinson tras igls sies deis da furtegna scu er da malsogna e desperaziun. Robinson ò rachinto a l'egn u l'oter battafi scu tg'ins pudess crear sez en'arma per eir a tgatscha u an mender cass per sa defender cunter inimeis.

Per bleras dallas lectouras e digls lectours giovens, è Robinson sto igl am-prem codesch rumantsch ainta mang. En codeschet, noua tg'ins pudeva perfign colurar igls dessegs. Ma scu min-tga lectura stò er l'istorgia da Robinson ed igl sies amei Venderde neir examinada d'igleida critica.

Igl spiert digl taimp

Igl onn 1719, cura tg'igl roman Robinson Crusoe da Daniel Defoe era nia publitgia, davigl sclavareia, pirats e grondas differenzas aintra las classas socialas. Defoe sez leva preschentiar cun igl sies roman ena critica sociala. Igl success digl codesch è pero da metter a chint allas aventuras rachintadas. E gist chellas aventuras d'en giuvenot eran aint igl taimp passo bagnvaseidas scu litteratura per unfants e giuvenils. Sainza render chint agl lungatg discriminont. Venderde, tgi saro sto en sclav, vign numno selvadi e caracteriso scu en fidevel e capavel cumpogn, pero betg civiliso, vot deir sainza educaziun. Chel maletg da Venderde e digls magliagliout tgi parevan er d'abitar sen l'insla èn oz igls muteivs tgi Robinson è nia sbandagea dalla collecziun da car-nets d'OSL.

Igl magliagliout

Gio siva da ples onns vign pgleida la litteratura d'unfants sot la marella. Robinson, ma er Globi u Tgasperet, ulte-riours eroxs dalla litteratura d'unfants, vignan sottamess ad en'inspecziun linguistica. Pleds scu selvadi, maglia-gliout u neirign èn discriminonts ed on nign plaz ple aint igls classichers d'unfanza. Scu tg'igl lungatg sa meida, sa meida er la nossa vista sen persung-as, culturas ed igl noss deportamaint. Agl cass concret, Robinson Crusoe, vo la censura schi gliunsch, tgi l'Ovra Svizra da Lectura per la Giuventetgna na lubescha ni la publicaziun da singu-las scenas ni digl maletg sen la cuver-ta digl carnétign rumantsch. Sen du-monda dalla Revista digl noss Sulom on las responsablas dall'Ovra Svizra da Lectura per la Giuventetgna refuso ena publicaziun cugl argumaint tgi l'OSL na possa betg sustigneir ple igl pansar ed igl lungatg uriund da chella litteratura. Dantant tgi la tenuta è tga-pibla sa tschainta dantant la proxima dumonda.

Sbandagea

Scu ins duess tractar la litteratura classica an general e chella d'unfants an spezial? Scu societad am paressigl pi impurtant da contemplar las tgos-sas criticas ainten la gleisch, tgi dallas zuppantar aint igls schlers dallas tge-sas editouras. Bagn porscha l'OSL per lungatg tudestg material educativ per sa fatschentiar da moda critica cun igl lungatg e la vista sociala ainten l'istor-gia da Robinson e Venderde. Per scolas rumantschas na dattigl displaschevla-maintg anc nign material educativ.



Igl scriptour engles Daniel Defoe ò publitgia las aventuras da Robinson Crusoe igl 1719 cun grond success.

Uscheia rastaro Robinson sbandagea digl mond litterar, dallas tgombra-s d'unfants e dallas tgesas da scola.

Digl reminent èn Robinson ed igls sies consorts ainten la litteratura d'unfants betg igls sulets sot la marella critica. Er la litteratura da carschias vign ligeida cun igls pi e pi critics. Scu tg'igl lun-gatg da screiver sa meida, uscheia sa meidan er las vistas e valours digls lectours e dallas lectouras.

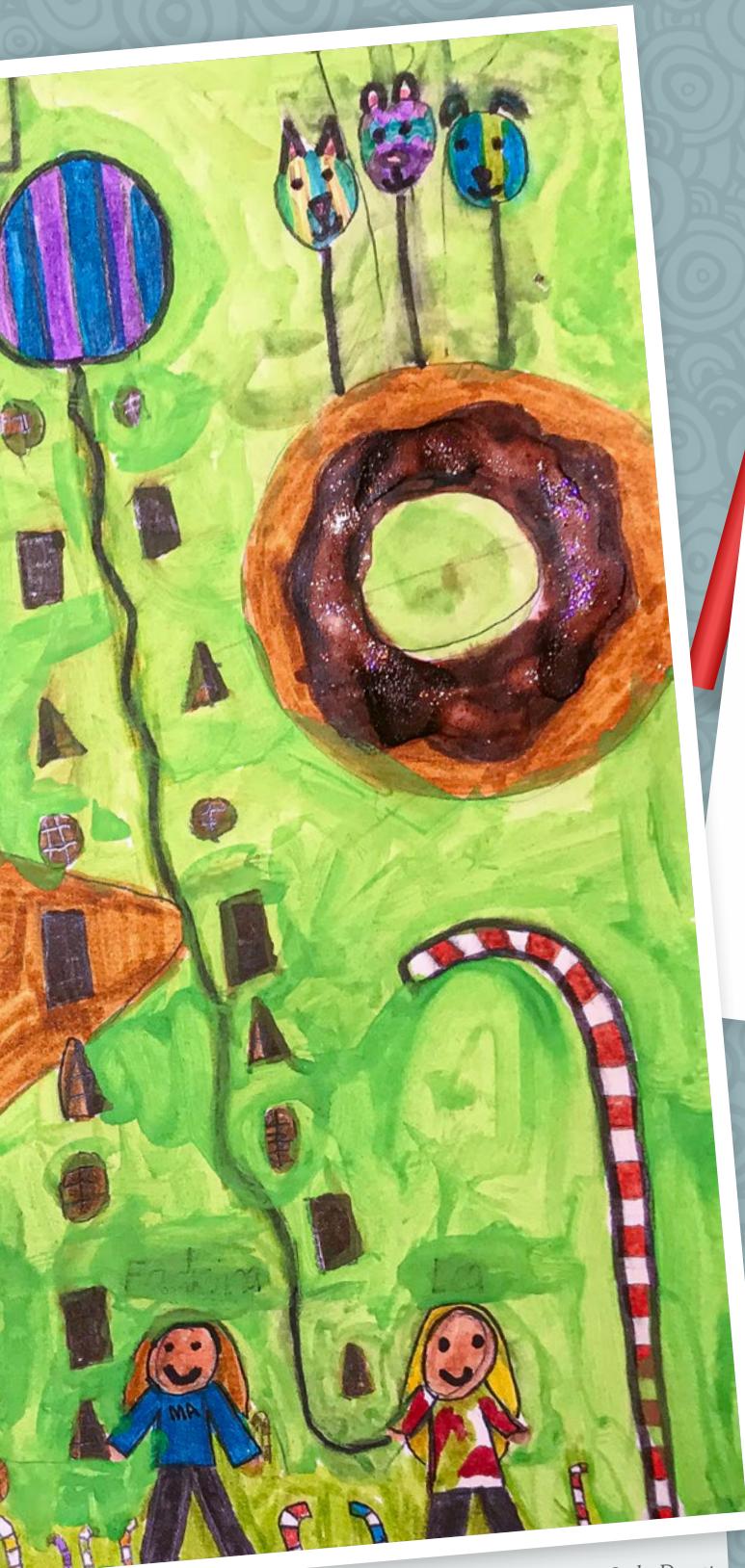


Autoura

Pia Plaz lavoura scu scolasta e schurnalista libra. Ella veiva cun la sia famiglia a Winterthur.

CONCURRENZA





La Teara da la Cucagna da Fadrina Sutter, 2.cl., Donat

EN PARADIS PER PITSCHEN E GROND

Scu vei or igl ties paradis? Malegia igl ties paradis e tarmetta ena fotografia da chel per e-mail all'adressa concurrenza@sulom.ch ansemens cun igl ties nom e la tia adressa. La fegn dalla concurrenza è igls 31 d'otgover 2022.

I vign tratg la sort ed igl victour u la victoura gudogna en bon da 25 CHF per retrer en codesch, gi u portatung dalla buteia dalla Lia Rumantscha.

Angiavign 1/2022

Soluziun digl angiavign ainten la Revista digl noss Sulom 1/2022: FANTASCHEIA

Victoura dalla concurrenza publitgeida ainten la Revista digl noss Sulom 1/2022 è

Clara Farrér, Surava

Cordiala gratulaziun!

Ella è gudagnea en abunamaint dalla Revista digl noss Sulom 2023.

LA CUCAGNA – MAGLER TOTTA DE ANGAL DIGL BUNG

da Cornelie Candreia



Pieter Bruegel igl vigil, *La cucagna* (1567). Museum pinacoteca viglia Minca.

Tge at vign andamaint, schi te painsas alla cucagna? Per me ègl cleramaintg tschigulatta e turtas dapertot, far navot e star taro totta de. Pero pertge sa furma gist chel maletg ainten la mia testa, sch'ia pains alla cucagna? Per franc mintgign tgi ò er santia gio eneda dalla praula dalla cucagna, noua tgi latg e mèl corran aint igls uals ed igl mond para dad esser an urden. Lagn vurdar tge tgi la cucagna è ansomma e danonder tgi chella noziun dereiva.

Tgi tgi veiva ainten la cucagna ò d'aveir ansomma nigns chitos – forsa sulet-tamaintg tgi las tgotschas pudessan schluppar bagnspert. La cucagna è en li fictiv, noua tgi rigian circumstanças da paradis. Aint igls uals e flems dalla cucagna corran latg, mèl e vegn an pe d'ava. Igls animals da nez saglian e sgo-lan gio cuschinos tras l'aria, gist pronts per magler. Las tgesas èn da petta ed an pe da crappa ègl dapertot caschiell giumez. Galdeir e far navot è igl pi impurtant pigls abitants dalla cucagna e labour strandga e diligenza èn en grond putgea.

Blers autours e scribents digl antier mond tematiseschan e descreivan la cucagna an lour texts. I dat er differen-tas praulas e rachints scu per exaimpel

«La praula dalla cucagna» digls frars Grimm digl 19avel tschentaner. Er la poesia ancunaschainta da Hans Sachs, scretga durant igl 16avel tschentaner, descreiva fitg bagn la cucagna:

*Eine Gegend heißt Schlaraffenland,
den faulen Leuten wohlbekannt;
Das liegt drei Meilen hinter
Weihnachten.
Und welche darein will trachten,
der muss sich großer Ding vermessen
und durch ein Berg mit Hirsbrei essen,
der ist wohl dreier Meilen dick.
Alsdann ist er im Augenblick
in demselbigen Schlaraffenland,
da aller Reichtum ist bekannt.
Da hat er Speis und Trank zur Hand;
da sind die Häuser gedeckt mit Fladen,
mit Lebkuchen Tür und Fensterladen.
Um jedes Haus geht rings ein Zaun,
geflochten aus Bratwürsten braun;
vom besten Weine sind die Bronnen,
kommen einem selbst ins Maul
geronnen.*

*An den Tannen hängen süße Krapfen
wie hierzulande die Tannenzapfen;
auf Weidenbäumen Semmeln stehn,
unten Bäche von Milch hergehn;
in diese fallen sie hinab,
dass jedermann zu essen hab.»*

L'ideia digl motiv dalla cucagna ins catta gio 500 a.Cr. e chella resta anfingnen igl 15avel tschentaner. Pero la noziun «Schlaraffenland» ò igl sies origin digl pled tudestg digl taimp medieval *sluraff* tgi monta tg'ins seja en smarschung e mitschafadeias. Igl è davanto ena leffa e cun la midada digl taimp è er sa midada la noziun an *schlauraffe* e pinavant scu tgi la cunaschagn ozande *schlaraffe*. La tera oramai, noua tgi chels smarschungs e mitschafadeias vivevan, ins ò numno a parteir digl 15avel tschentaner «Schlaraffenland» – la cucagna.

Per igls carstgangs da lez taimp veva igl maletg dalla cucagna ena fascinaziun tot speziala. Ena purscheida da nutrimaint surabundanta davigl naturalmaintg betg e la gliout pitiva dalla fom. La labour era greva, strandga ed en grond martoир. Schi ensatgi scheva damai, tg'el veiva ainten la cucagna, leva'l menziunar tgi geia fitg bagn ad el e tg'el vegia nigns chitos. Er anc ozande vign duvrada la noziun cucagna per descreiver en paradis digl far navot, star taro e magler totta de angal digl bung. Pero vign igl pled cucagna er duvro an connex cun otras muntadas, scu p.ex. a Trun noua tg'ins dei «cheu ha'l anflau ina biala cucagna». Chegl è naturalmaintg managea ironic e monta tant scu tg'el vegia sa sbaglea allas sias spetgas. Scu er «ir prest en cucagna», tgi signifgescha navot oter tgi esser manevel alla mort.



Autoura

Cornelia Candreia è carscheida se a Stierva ed abitescha ossa cun la sia famiglia a Savognin. Ella laboura parcialmaintg scu mussadra da scoligna.

LA TEARA DA LA CUCAGNA - AN LAS FEASTAS DA FAMIGLIA

da Gierina Michael

Damagliear an abundàanza
par nign anzatge ca mànca.
Ascheia e'gl tier las nossas feastas,
da Nadal, mo ear da Pastgas.

Cur ca la famiglia saradùna
dat igl da magliear egnà plúna.
Tgi fa quegl a tgi fa tschegl
schon la damàn da bòld marvegl.

Nign vut star anavos cun dar.
Tuts vutan igls oters far surstar,
Cun tratgas gràndas a spezialas,
i den easser bùnas ad ear bealas.

Salatas par sasurvìr samtgèadas,
ign sa ear prender pliràs geadas.
Nus sagiagn da tut las tratgas.
Cuntaintas en las nossas fatschas.

La famiglia maglia ad ear loda:
Oz às puspe tutgieu la noda.
Igl Mousse au Chocolat e gñ daletg
ad ear igl Tiramisu e zund parfetg.

Las bavràndas dastgan betg mantgear.
Igl vegn e bùn mo ear fri tgear.
Suainter igl dessert sas egn café pustar
near schizund difaraunts vinars degustar.

Anzacuras e la feasta ear fitada.
Mo tge fagiainsa cun la roba vanzada?
Ampo par els, ampo par nus, ampo par vus.
Mo igl e da vagnir uss miez confus.

Igl e bagn adigna igl madem cun nus:
Lessan mintgon easser ampo ple spargnus,
betg adigna cuschinàr a samtgear tànt.
Igl vainter veán ear adigna me ple grànd.

Durànt egn'eanda veán mintga gi andamaint –
ad igl fa naturalmeing ear ampo starmaint –
ca nus vagn puspe surfatg cugl damagliear,
par la nostra cuminàanza feastagear.

Vainsa egn'ea l'energeia a fantaseia
da meter otras tgossas sen veia?
Cantar anzemel fuss anzatge bi,
anstagl da sear a magliear tugì.

Mo parquegl stuess anzatgi far l'antscheata
a betga tamer ca la reaciùn segi schleata.
Egn miez on vains'ussa peada da studagear,
alura vurdar scha quegl savess gartagear.

Igl meas sculars ân gieu l'incumbensa da stgafir egn maletg cugl tema
«La Teara da la Cucagna». Vurdànd quels maletgs mi en vagnidas an-
damaint las nossas feastas da famiglia. Nus fardagliuns s'antupagn cun
las nossas famiglias duas geadas ad on tier egnà feasta, da Nadal an
egna sala plurivalenta a da Pastgas sen egnà plaza da grilar. Dantànt

e la nostra famiglia carschida sen biabagn 60 parsùnas. Mintgegn cun-
tribuescha la sia part pigl bagnstar corporal da tut. Schagea c'igl dat
egn chat par far giou tgi ca fa tge, radi mintgegn dapple ca quegl c'igl e
fatg giou. Vurdànd las mesas plagnas, sasant'ign sco an la Teara da la
Cucagna, igl e bunameing paradisic.



TURTA DA TSCHIGULATTA

CUN EN COR LIQUID E GLATSCH DA VANIGLIA

*da Jolanda Stgier **

170gr	tschigulatta neira	
225gr	pantg	livantar la tschigulatta ed igl pantg ainten ena cuppa sur igl bogn d'ava
6	ovs	
240gr	setger	masdar igls ovs ed igl setger cun igl sbattign ed agiuntar alla massa da tschigulatta e pantg
90gr	fregna	agiuntar la fregna tar la massa e masdar tot cun igl masdader, metter a freid en mument

- › Duvrar pitschnas furmas da turtas (diameter 7cm) e las derasar sen la lastra cun palpieri da coier.
 - › Amplaneir las furmas anfignen $\frac{3}{4}$ cun la massa da tschigulatta.
 - › Prescaldar igl furn sen 220°C
 - › Taimp da coier 8-10 minutus
 - › Siva las lascher star en mument, piglier precautamaintg or dallas furmas e sarveir tgod.
 - › Sarveir cun ena cula glatsch da vaniglia u ena cula glatsch tenor gost.

JOLANDA STGIER
SÜSSES - KREATIVES - ZEITLOSES

* Igl purtret cun Jolanda Stgier pudez liger sen pagina 42.



Parc natural Beverin – igl datgea digl capricorn

www.naturpark-beverin.ch

graubünden

PARCS PARCH
SVIZZERS PARC NATURAL
REGIONAL



Tancadi e shop Casti/Tiefencastel

avert: glindesde – sonda 06.00 – 21.00
dumengia 07.00 – 21.00

Nous ans legragn dalla Vossa viseta!

Societad consum alvra-surses, Enzo Bartolomei ed igl sies team



EGN GÖLD AN MELI CALURS

*da Monja Häusermann, Ziràn,
1. secundara*

An egn paradis e'gl bi tgöld,
a nign sto star sei böld.
Tuts san durmir or,
a tut vez'or prest sco dad or.
Cuntaints en tuts,
a dapartut en dutgs.
Quels curan giou a la mar,
noua ca nign e ved'igl tantar.
Grànd pumers cun tschitabulas,
ca sgolan anturn sco pintgas culas.
Egna beala flur an blau,
ca fa mintga gi miau.
Egn animal sco egna deala,
ca sgolan anturn cun sei tgapeala.
Egn oter cun egna soca segl tgieu,
à egna tgea pintga biagieu.
Egna grànda flur,
ca veza or sco egn pur.
Igl sulegl ca targliascha,
sen la flur ca e grischa.
Sper igls dutgs en flurs
an tutas calurs.
Grànds utscheals sgolan sur igls pumers,
sur igls cualms verds, grischs a ners.
Cun plemas sco d'egn ànghel
sean els sen egn tschainghel.



MIEUS PARADIS

da Sara Juon, Ziràn, 1. secundara

Paradis sa easser la famiglia near igls amitgs, near sco la veta d'egna parsùna veza or.
Paradis san'ign ear vaser sco cuntrada, near sco egn pajis, quegl od'ign ear blear a la Bibla.
Par me e paradis la mi'veta. Quegl vut gir, scha jou vez anzatge nov near scha vigt cunaschainta cun nov amitgs, vean igl mieus paradis ascheia adegna ple grànd. La mia famiglia e egna grànda part

digl mieus paradis. Scha jou fetsch anzatge cun la mia famiglia near cugls meas amitgs, egl adegna fetg bi, ad igl paradis e beal. A mei para c'igl pled paradis à blear da gir a tùna bagn.
Egna parsùna sa easser igl paradis. Par exaimpel la mia mama near la mia miglira amitga. Par me à paradis nign schleat sen, igl e anzatge positiv. Paradis a blearas bealas muntadas.



IGL PARADIS

da Mattia Dasoli, Casti,
1. secundara

Sch'igls gis en vagnieus,
va la glieud agl paradis.
Par blears e'gl egn starmaint,
pigls oters leavgiament.
Tier noss Stgfider ir
veiasei cun beal surir.
Igls nivels plagn amur
Par nus e'gl egn'anur.

NOSSA PASTIRA

da Jan Michael, Andeer, 1. secundara

Scha jou od igl pled paradis alura vean a mei spontanameing andamaint la pastira sur igl noss bagn puril, partge quella pastira a num «Paradis».

Scha nus nagn sei se là cugl nies muvel, alura saglian igls vadeals anturn c'igl e egn bi vurdar.

Dantànt vagnev'igl tocen igls ons 1960 depono blear rumient an quella pastira. Igl vean ear getg, c'igl deva egn um ca fierava ple bòld tut igl rumient da la Pùnt Len giou agl Ragn. Cugl tains âni scumando talas tgossas, parquegl ca la glieud à antschiets a dar egn il segl ambiaint. Dischmeter igl rumient andretg e davanto ple schuber a ple tgear mo mains stantus.

Mintga eada scha vont a vurdar ca tut igls animals segian ànc lisei, vean puspe nanavànt egna viglia conserva near schiglioc anzatge rumient.

Scha jou ve da gidar anzatge sen quella pastira, fa'gl a mei adegna miez mal igl cor scha vez tut quella roba. Mo cun da far zev prandagn nus adegna anzemel igl rumient cas catagn ad ascheia vean'igl dad on tier on ple a ple poc.

SCO VEZ'IGL OR AGL PARADIS?

da Silvan Beeli, Lon,
3. secundara

Sco e'gl agl paradis?
Agl me glieud ca dat is?
Forza agl nigna glieud là.
Mo gliez cres jou betga, na.
En artgs da plievgia ear danturn?
Beals animals forz'agl conturn?
Vean tut la glieud agl paradis?
Forza ear me tschentg near sis.
E igl paradis agl tschiel?
Survign'ign l'aua agl migiel?
Mintgegn sameta avànt anzatge oter.
Egn tratga quegl, a tge gi l'oter?
Noua e igl paradis anzuma?
Tier igl retg cun sei la crùna?

*Ign sa strusch crer, ca
igl utscheal digl paradis
(Paradisaea raggiana) e
paraaint cugls noss corvs.
© Wikimedia Commons,
David Stang*



UTSCHEALS DIGL PARADIS

da Sia Bandli, Ziràn, 2. secundara



*Las flurs cun igl madem num fan grànda
concurenza agls utscheals digl paradis.
© Wikimedia Commons, David Stang.*

Igl paradis a blearas furmas, las blearas furmas satgatan agls tgieus da la glieud. Mo igl dat ear creaturas segl mund ca vignan digl paradis, forza an furma d'egn utschi? Quels utscheals dat'igl propi, mo betga an Svizra, els en da tgea a Papua-Neuguinea.

Cur c'igl parscrutader da natira Alfred Russel Wallace e ieu l'amprem'ea a Papua-Neuguinea igl 19 avel tschan-taner, à el do igl num a quels utscheals, c'e igl ple balteztga, extraordinari ad exotic pulam. Ign sa strusch crer, c'els en paraints cugls noss corvs ca nus vagsn prest mintga gi.

Parquegl c'igl e ascheia plagn cun plàntas ad animals an la tschüngla,

ston quels utscheals curdar sei par catar l'egn l'oter. Parquegl ân igls mas-sels schi blearas fantasticas veias da dar an il agl utschi feminin.

Suainter la copulaziùn lavura me la femneta, ella sto sezà biagear egn gnieu or da figls, felesch a roma. Ella cuva or 1-2 ovs a tira ear ànc sei suleta igls pintgs.

Sen la tgarta da menu digls utscheals da paradis statan fretgs, nuschs, insects a mintgatànt ear pintg reptils. Quels utscheals en betga grànds, els vignan zirca 33 tocen 70 centimeters. Igl dat anturn 40 spezias da quels utscheals.

ALBULA & JULIER

hotel e restorant

Famiglias Schnöller e Schuler
7450 CASTI/TIEFENCASTEL

Tel. +41 81 659 04 00
info@albula-julier.ch

www.albula-julier.ch

**Esser persunalmaintg
a cò, sch'ins dovra nous?
Cler, chegl faschainsa!**

ÖKK agentura Savognin
T 058 456 16 80, savognin@oekk.ch, www.oekk.ch

Die Versicherung mit
gesundem Bündnerverstand.



CADOTSCH
AFFAR DA PICTOUR



sa recumonda

gentilmaintg

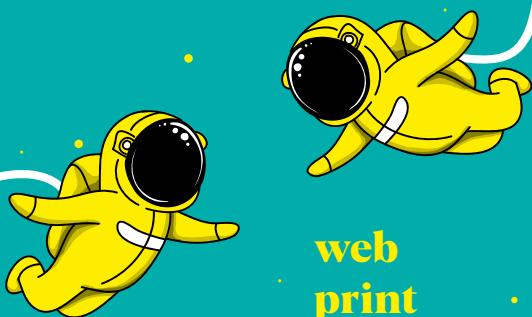
7460 Savognin

telefon 081 68412 49

natel 079 629 66 56

www.maler-cadotsch.ch

**taimp per
piglier se
contact**



**web
print
dessegn**

tipic.SWISS

7000 Coira
7460 Savognin
info@tipic.swiss



ENA VETA AINT IGL PARADIS — DA TSCHIGULATTA

da Bettina Cadotsch

Jolanda Stgier

è carscheida se a Parsonz, lavoura ad Enneda (GL), noua tg'ella lavoura cun products da tschigulatta tar la fatschenta Läderach. Savens creescha ella pero er turtas e pralinas. Ena sagonda passiun dalla Sursetta è igl malager.

Turtas, tschigulatta ed ena massa utensils da cuschigna – chegl è igl mond da Jolanda Stgier da Parsonz. La confisiera dat ena invista, scu tg'igl è da luvrar de per de cun dultschem e tradescha tge tgi plai ad ella ve dalla sia gronda passiun.

Gio 17 onns stat Jolanda Stgier an cuschigna e creescha turtas, pralinas e tschigulattas. «Ea, ia va en Schoggi-job», dei ella cun en surreir an fatscha, cura tg'ella antscheva a rachintar digl sies mastier.

Ad ella plai dad esser creativa e da luvrar cun igls mangs ve da turtas u tschigulattas. «Ins so cuntantar igls clients sch'ins fò ena turta da nozzas u d'anniversari. La targlischour aint igls igls am fò en plascheir enorm.»

Igl dung da crear buntads è nia mess an tgigna a Jolanda Stgier. Sies tat e sia tatta vevan en affar da conditoreia e pastizareia aint igl cantun Argovia. Sia mamma cuschigna er adegna fitg gugent seja chegl pang, pang cun peira u er turtas da nouschs, uscheia tg'igl mond dallas turtas e digl dultschem è davanto gio bod chel da Jolanda.

Antschet ò tot a Tusang

La Sursetta ò fatg igl amprendissadi da pastiziera-confisiera a Tusang aint

igl «Café Gyger». Divers onns ò ella er luvro a Tavo tar igl «Café Weber» – è sa scolada anavant per davantar schef-pastiziera-confisiera ed ò rimno experientschas tar igl ancunschaint cuschinier grischun, Andreas Caminada. Siva digl onn 2018 lavoura Jolanda Stgier ainten la creaziun da products dalla firma da tschigulatta «Läderach» a Glaruna.

Igl mintgade da Jolanda Stgier antscheva tar «Läderach» allas 6.30 la dumang e cozza anfignen las 16.30. Tar «Läderach» lavoura ella sulettamaintg cun tschigulatta. Igl mument elaborescha ella igl concept per Pasca 2023. Jolanda Stgier ò pero er la pussebladad da luvrar sen sasezza e surpiglier ampustaziuns d'orsoura. Alloura fò ella tranter oter turtas e pralinas.

Tocs da parada e turtas da nozzas

Igl pi gugent fò Jolanda Stgier igls schiunmos tocs da parada or da tschigulatta. «Igl ple ins so pero betg ple magler chegl, cunche gl tg'ins ò ainta mang igl material mengia savens.» Ad ella plai pero da vaseir, tge tg'ins so crear tot.

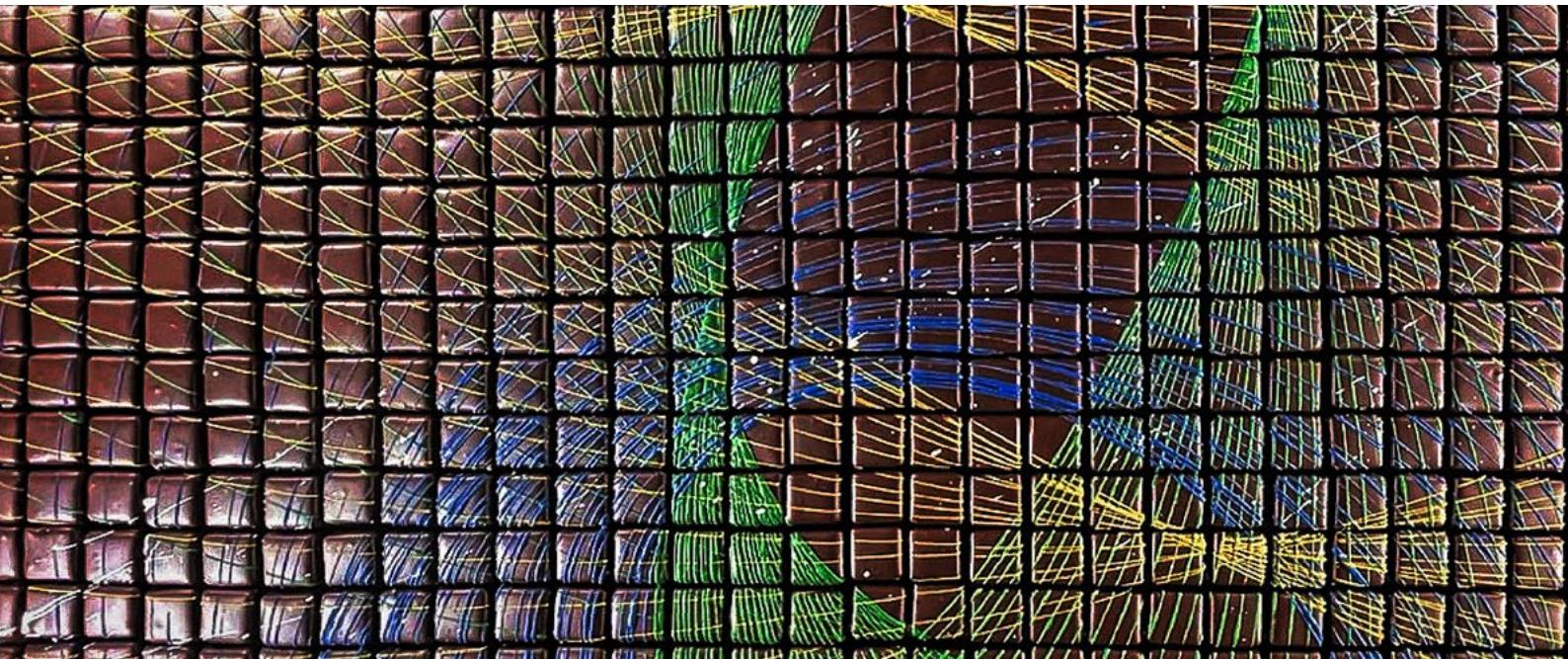
Gugent fò Jolanda Stgier er turtas da nozzas. «Las emozius èn fitg spezialas, cura tg'igls spusalezis veian la sia turta.» Surtot tar turtas da nozzas vegian igls clients pero savens giaveischs exclusivs. «Alloura vaia simplamaintg da deir tg'ia possa bagn realisar chegl, pero tgi seia ena dumonda digl prietsch.» Per ena bela turta da nozzas ed exclusiva vegian igls clients da chintar cun costs da radond 1200 francs, tradescha Jolanda.



Divers tocs da parada: Igl liun è sto en project spezial, noua tgi tot consista suletta-maintg da tschigulatta.



Turta da nozzas exclusiva



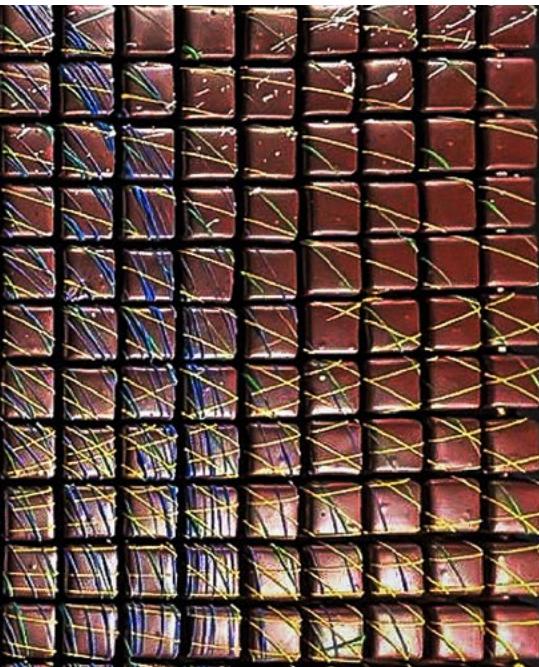
Toc da parada a Paris, en panter da tschigulatta

La creaziun la pi exclusiva tg'ella vegia fatg anfignen ossa, seia sto ena turta da nozzas per ena buna cumarata. Chella turta vegia gia 10 plangs ed ena massa decoraziuns. «Ia va luvro enorm dei ve da chella turta.»

Ena labour sen la quala Jolanda Stgier è er fitg loscha, èn las pralinas tg'ella ò creo cun en maletg spezial. Ena sagonda passiun da Jolanda Stgier – sper igl dultschem – è numnadamaintg igl malager. «Ia va ampruo da far en maletg sen las pralinas e chegl am è gartagea dëtg bagn.» Chels tgi vegan survagnia e degusto las pralinas, vegan betg angal las magledas spertamaintg, mabagn er stimo la labour.

Mintga «Schoggijob» ò er disavantatgs

Er schi la labour da Jolanda Stgier è en «Schoggijob» ed ella sa catta de per de ainten en paradis da tschigulatta, è igl sies mastier fitg strangt. «Nous stagn igl antier de an peis, e vagn da luvrar fitg precaut ed exact.» Surtot la decoraziun per ena pralina dovra enorm blera ner-



Cumbino dus passiuns: Pralinás da Jolanda Stgier cun en maletg creativ

va, conferma ella. «Chegl èn products fitg filigrans e cò stò mintga manetsch esser gist, schiglio vogl scano.»

Er squitsch totga tigl mintgade dalla donna, tgi vign uriundamaintg da Parsonz. «Ensacuras ins stögl simplamaintg lascher per bung, schiglio ins fissigl mai cuntaint.» Cugl taimp vegia ella er amprandia ad eir anturn cun igl squitsch ed igl desideri dalla perfecziun absoluta – tranter oter er durant occurrenzas.

Da Calgary anfignen Paris

Jolanda Stgier ò piglia part gio a differentas occurrenzas. Antschet ò tot igl onn 2008 cun la victoria agl campiunadi svizzer scu conditera-confisiera siva digl amprendissadi. Graztga a chella victoria ò ella dastgea piglier part igl onn sessour agls campiunadis mundials a Calgary (Canada). Lò ò ella contanschia igl grondious 4. plaz. Igl onn 2018 ò ella accumpagnea e sustignia igl sies patrung Elias Läderach a Paris agl final digls «World Chocolate Masters». Elias Läderach ò gudagnea chella occurrenza scu amprem Svizzer.



Jolanda Stgier cun igl team da Läderach a Paris

Jolanda Stgier ò gido davantor ad Elias Läderach cun stibgier or recepts e dessegn ed ò contribuia uscheia er en tant alla victoria.

Paradis persunal

Jolanda Stgier veiva aint igl paradis da tschigulatta, sager e degustar tschigulatta totga tar igl sies mintgade. «Mai è la tschigulatta schi frestga scu ainten la producziun. Ins stò bagn far adatg, tg'ins maglia betg mengia bler», dei ella cun en surreir.

Igl paradis persunal da Jolanda Stgier è pero betg angal la tschigulatta, mabagn treis tgossas: Tschigulatta, muntnoga e calours. «Sch'ia savess cumbinar igl mies mastier cugl malager ed igl eir a muntnoga, fiss chegl igl mies paradis.»

Igl avigneir pudess er esser an Surses

Igl futur resta scretg er tar Jolanda Stgier ainten las steilas scu tar blers oters. Igl mument abitescha Jolanda

Stgier a Glaruna ed è fitg cuntinata cun la sia lavour tar «Läderach». «Cunchegl tg'ia lavour aint igl svilup, vaia en mastier fitg interessant e creativ – chegl stema.»

«Vurdo aint igl futur fissigl pero bagn er en semi per me da far ensatge sen mamezza. Ia less betg gist en agen affar, ma ena cumbinaziun cun en pitschen café ed igl malager am plaschess.» Ella lascha er avert l'opziun, da turnar forsa puspe an Surses – e cunchegl lascha ella er avert l'opziun tgi la gliout dalla val dastga gustar dallas sias buntads. «Ia sun datgesa cò a Glaruna, ma er chise an Surmeir. Ins so mai, tge tgi la veta porta.»

Rumantsch
u tudestg.
Nous ans
tgapign!

QUALITAD VISIBLA.

Igl noss cor batta pigl lenn. Nous realisagn visiuns. Uffer, la firma genuina da construcziun an lenn da Surses.

uffer.swiss

Demarmels

TRANSPORTS SALOUF

- » transports
- » transports pasants
- » lavandareia d'autos
- » diversa gera e material

Telefon 081 684 12 23
 Telefax 081 684 21 62
 Natel 079 682 43 36

info@detrans.ch www.dettrans.ch

beraten - planen - installieren - unterhalten... aus einer Hand

Electro Wettstein SA

schaffen mit Strom

Heizungssteuerung

Multiroom Audio

Sicherheit

Überwachung

a/v control

Smarthome: On

Gebäudeautomation

Lichtsteuerung

Storensteuerung

Fernsteuerung

alarmieren

100%

digital

einfach weitergedacht - Mehrwert statt Mehrkosten

Ihr Partner für:

- Neubau
- Umbau
- Sanierungen
- Unterhalt
- Haushaltgeräte

24 Std. Service

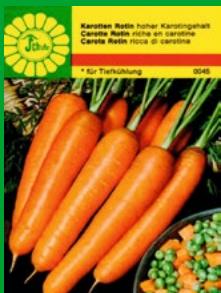
Electro Wettstein SA
 Vea lerts 222, 7457 Bivio
 Via davos 1ga 5, Savognin
 Tel. +41 81 659 12 22
info@ewsa.ch

Spediziun da flora grischuna

resistenza alpina
cultivà sin ils auts.



Prà natural
da fluras
grischunas
a partir
da Fr. 27.50



Rischmelnas da
Filisur TABOR er
per autezzas
a partir
da Fr. 3.50

Fletom, pumera d'atgna producziun da Filisur

NOV: apricosa-fraja Apricot chinoise a partir da Fr. 4.50



Tel 081 410 40 70
www.schutzfilisur.ch

shop.schutzfilisur.ch

casp^{ar}

SANITAR SCOLDAMINTS SERVICE

Caspar Haustechnik AG Gravas 12 7453 Tinizong +41 81 659 19 19 info@caspar-ag.ch



bossi hemmi ag
lenzerheide - tiefencastel

*transport
busbetrieb
muldenservice
schneeräumung*

bossi-ag.ch

Pansar communablamaing ve dalla infrastructura da dumang.

Augmait dalla populaziun, urbanisaziun e midada digl clima èn sfidas per nous tots. L'infrastructura da dumang saro intelligenta, collieida e digitala.

La BKW porscha soluziuns per en futur d'ota qualitad da veiver pertutgont infrastructura, edifezis ed energeia.

vordenken.bkw.ch

BKW